

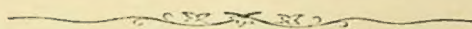
کشف العجاز
ترجمہ گلشن راز

سنڌي شعر ۾

لکيل

ميرزا قليچ بيگ
جو

سڀ حق ۽ واسطا قائم

سنہ ۱۹۱۲

قيمت ۰-۰-۱ روپيو

چھاپڻ

استنبدر پرنٽنگ ورڪس

ديباچو

هنجو اصل پارسي ڪتاب جنهنجو نالو مشدوي گلشن راز آهي سو تصوف جو تمام مشهور ڪتاب آهي ۽ مولانا جلال الدين رومي جي مشدوي وانگي ڊڪڙي سند ليکيل آهي. انهي ۾ تصوف ۽ توحيد جا باريڪ ۽ مشڪل مسئلا حل ٿيل آهن. مضمون جي ڪري اهو ڪتاب ڪمياب، قيمتي، مشڪل ۽ عمدو آهي. اير-اي-جي امتحان لاءِ مقرر ڪيلن پارسي ڪتابن مان ڊڪڙو آهي. تصوف جي اصولن بابت ڊڪڙو ننڍو ڪتاب مون اڳئي لکيو آهي. انهي کان پوءِ هنجي ٻڌڻ ۾ ڪا به مشڪلات نه ٿيندي. ترجمي ڪندي ڪي ٿورا بيت مون غير ضروري ڄاڻي ڇڏي ڏنا آهن، مگر جيڪو ضروري مضمون آهي سو سڀ مون آندو آهي. جيتوڻيڪ اصل مشڪل ڪتاب جي سمجهائي سليس سنڌي شعر ۾ ڏني وئي آهي ته به ڪي لفظ ۽ جملا اصل وارا اصطلاح جي ڄاڻي ڪر آندا ويا آهن. تنهنڪري انهنجي معنيٰ، توڙي ٻين ڳالهين جي مختصر شرح به ڏني وئي آهي. هن ڪتاب جو مصنف مولانا سعد الدين محمود شهبيري آهي. شهبير ڪڙو ڳوٺ آهي، جو ايران جي

شهر تبريز کان اٽڪل ٻارهن ڪنهن تي آهي. هو ڄائو بر آهي ۽ مئو بر آهي. هي ڪتاب هن سنه ۷۱۷ هـ ۾ لکيو هو. خراسان جي ڪن بزرگن تصوف ۽ توحيد بابت قاصد جي هٿان ڪي سوال امير سيد حسين ڏي موڪليا هئا. اهو سيد شيخ يمامه الدين زڪريا ملتاني جو خليفو هو، جو وري مشهور شيخ شهاب الدين سهروردي جو خليفو هو. انهي سيد جي فرمائش موجب مولانا محمود شهبستي انهن سوالن جا جواب شعر ۾ لکيا.

حيدرآباد ۲ جمادي الثاني سنه ۱۳۳۱ھ = ۱۰ = ۱۹۱۳

اشارو - جتي شعر ۾ ڪو لفظ وزن جي ڪري ٽڪڙو پڙهڻو ٿو ٿئي اتي جڏائي لاءِ مٿان سڌ جي نشاني ڏني وئي آهي

فليج بيڪ

مثنوي

کشف اعجاز ترجمہ گلشن راہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
شروع ٿو آءُ ڪريان نالي اُنبي جي
ذني جنهن روشني رو ڄاڻي دل کي
سيڪار يعني روح کي اول ڪرط فڪر
ٿئي علم ۽ عمل جو جنهن کان پوءِ ذڪر
انهي جي فضل ٻئي عالم ڪيا روشن
انهي جي فيض کان ٿي خاک گلشن^۳
اُهو قادر، جنهن منجهه طرفته العین

۱۔ سڀ کان ضروري ۽ اعليٰ شئي آهي معرفت الهي، ڄاڻڪر
ڪرڻ سان حاصل ٿئي ٿي۔ خاص کي ڪشف جي رستي ۽ عام
کي استدلال يا حجت دليل يعني علم سان۔ اهي ٻئي فڪر يا تفڪر
هيٺ اچن ٿا۔ علم ۽ عمل انهن کان پوءِ۔ ۲۔ تجلوي ظهوري بن قسمن
جي آهي۔ عام ۽ خاص۔ ڊگھي تجلوي رحمانِي ۽ بي تجلوي رحيمي۔
ٻنهي مان فضل ظاهر ٿو ٿئي ۽ ٻي مان فيض۔ ۳۔ يعني آدم جي
مٿي مان ذاتي ۽ اسمائيٰ ڪمال ظاهر ڪيائين۔

ڪيو پيدا بنائي ڪُن مان ڪوٺين
 هينئر قدرت سندس دم ڇڏڻ قلم تي
 هزارين نقش ٿيا آوڇ عدم تي.

انبي دم کان ٿيو پيدا دؤ عالم
 اُنهيئڪان ٿي هويدا جان آدم
 تهيز ۽ عقل پوءِ آدم هر آيو
 پيو ايئن معرفت جو اُهر پايو
 ٽڙين ڇڏڻ ڪمعيئن شخص آهيان
 ڪيئمين ٽڙڻ فڪر ٿا آڻ پالڻ چاڏيان
 ٽڙڻ هن جزو مان ڪُل ڏي سفر ڪيو
 اُٿان اُن موٽي عالم تي گذر ڪيو

۱- اشارو ڪن ٿيون جو قرآن بر آهي تر انما امره اذا اراد شئاً ان يقول له ڪن فيكون. ۲- قلم يعني تعين اول ۽ عدم يعني اعيان ثابت، جي قدرت سان ظاهر ٿيا. ۽ جدا جدا صورتون پيدا ٿيون. ۳- تعجلي شهودي جي ڪري پهرين حق صورت بر ظاهر ٿيو، هر به طرح اُهي صورتون يا شيون مخلوق ۽ ممڪن ٿيون سڏجن، يعني تعين ٿيل يا معين آهن. معرفت جو مطلب بر امر تر حق واحد الذات ۽ ڪثير الصفات آهي. ۴- جزو يعني تعين آدم ۽ ڪل يعني واحد مطلق. اهو پهريون سفر ٿيو سير رجزي يا سيزالي الله ۽ هيو سير عالم ڏي ٿيو سير با الله، جو سالڪ واصل عارف تي ظاهر ٿو ٿئي.

۱ ڏٺين عالم کي هڪَ آمر اعتباري
 حقيقت هڪڙي سمجھڻ سڀ ۾ ساري
 ۲ ٽيس معلوم ۾ تڏهن ڪثرت ۾ وحدت
 ۳ ۱. ڪيڙو ۾ جيئن وڃي ڪڙو ٿو ڀرڪت
 اصل ڏي سڀ شيون جيئن موت کائڻ
 همه ٿيو هڪ ۽ حق ظاهر ۽ باطن
 اندر ٻاهر ٿيو عالم ۾ جڻو هڪ
 ۴ ٿيو هڪڙو ڪيڙو ۽ ٿيو ڪيڙو هڪ
 ٿيو هي وهر کان صورت ۾ سڀ غير
 ٿو نقطو دائرو ٿئي تيز منجهه سِير

۱- تعين هڪڙو امر اعتباري آهي - سڀ مخلوقات ۽ شيون
 رڳو اعتبار جي ڪري حق جي بنيان هستي ۾ آهن نه ته حقيقت
 ڪري ڪي ڪين آهن - اها ڪثرت رڳو وحدت جي بنيان
 تي سمجھي نه ته عدم آهي. ۲- جهڙي طرح ڳاڙهي ۾ اصل انگ
 يا عدد هڪڙو آهي - ٻيا وڏا انگ يا عدد انهي هڪڙي مان ٻين
 گڏڻ سان ٿا ٿين جئن ته ذهن جي معنيٰ ڏهر پيرا هڪ وغيره.
 ۳- ڪل شيءِ يرجع الي اصله. ۴- وحدت ۽ ڪثرت گڏي
 هئي آهي. ۵- چٽنگ ٽڪڙي گهمائڻ ڪري ليڪ وانگي
 ڏسجي ٿي ۽ نقطو ليڪ وانگي ڏسجي ٿو ۽ اصل ليڪ ۾ نقطن
 مان جڙيل آهي - گهڻا نقطا گڏجي ليڪ ٿا ٿين.

آهي ڪو خط ڪڍي پالِ اَوّل کان آخر
 سڄي خلق آڏي نِٽ اُن تي مسافر
 سڀن جي انبيا ڪن پيشواڻي
 سفر ۾ ڦاٿلي جي رحمنائي
 ٿيو سيد اسانجو تن ۾ سردار
 اَوّل آخر ٿيو عالم جو مهendar
 آءُ ٿيو مير احمد جي ۾ ظاهر
 ٿري اَوّل اچي ٿيو عَينِ آخر
 ٿيو احمد آءُ ۾ مير ڪو فرق
 ٿيو اُن مير ۾ عالم سڄو غرق
 ٿيا پوءِ آوِليا اُن راه تي جمع
 ٿيو هڪ ڪو ٻڌ رهي جمع جي شمع

۱- اول موجودات آهي عقل اول - انهي نقطي تان ليڪ هلي
 هيٺ نازل ڪري مرتبہ انسانيءَ تي اچي ٿي اُتان وري ڦري
 جڙمي مٿي ترقي ڪري مرتبہ الهي تي پوڄي ٿي - انهي طرح
 دور يا گهرو پورو ٿئي ٿو ۽ وري اصل وارن نقطي تي اچي ٿو -
 ساڪسپ انهي رستي تي ٿا هلن . ۲- مير جو ايجاد موجب عدد
 چاليهه آهي ۽ موجودات جا مرتبا به چاليهه ٿا چون ، جن صورتن
 ۾ حق ظاهر ٿيو آهي . مير آهي تعين اول يا تعين محمدي يا
 حقيقت محمدي .

چيو هڪ، مَحْو ٿي حق ۾، اَنَا الْحَق
 ڪيو ٻئي پاڻ کي حق تان تصدق
 ڏيکاريو جُز و ۾ هڪڙي اڇي گُل
 قديم ۽ مُحدث اندر ٻئي وڌو دُل
 پڙهي هڪ زلف خال ۽ خط جي ٻاڻي
 شراب ۽ شمع شاعد جي ڪٻاڻي
 ڪئي هر هڪ جدا اُت پنهنجي منزل
 جدا ٻولي سندن سمجهڻ ٿي مشڪل
 ڌيڻ سمجهائي تنجي آهي بهتر
 سوالن ۽ جوابن سان چڱي پر

سوال پهريون.

اَوَّل آهي منکي انجو تَحِير
 آهي ڇا فڪر، فڪرت يا تَفڪّر

۱- جَن منصور جيوت آ؟ حق آميان ۽ ٻين ۾ اهڙي قسم جون
 ٻوليون ٻڌائي سر ڏنو. ۲- قديم حق آهي جو اصل کان هو ۽ مُحدث
 مخلوقات آهي جا پوء پيدا ٿي. ۳- يعني محبوب.

جواب

تفکر ٿيو وڃڻ باطل کان ڏهن حق
 ڏسڻ هڪ جزو اندر ڪل مطلق

جڏهن پيدا ٿئي دلهر تصور
 پر پندي نائين اُنجو ٿئي تذڪر

جڏهن اُنکان لنگهي ٿئي وقت فڪر
 تڏهن نالو اڻيڃو آهي عبرت

تصور تي جڏهن ٿئي ٿو تدبر
 تڏهن ٿئي عقل وارن وٽ تفڪر

تصور جي ٿي ترتيب معلوم
 تر نا معلوم شيءِ پوءِ ٿيندي مفهوم

۱- هي آهي سِر ڪشي يعني تعيّنات يا ڪثرت کان وجود مطلق
 يا واحد حقيقي ڏي وڃڻ. اهو ٿيو سالڪ جو وصال يا فداي الله
 جو مقام. جڏهن ڦڙو سمجهڻ وڃي ڳڏجي. ۲- قلب يا دل يعني
 نفس ناطقه جنهن معنيٰ ڪا صورت واري ٿي، جنهن کي تصور ٿا چون.
 جڏهن پريدي ڪنڊن نا معلوم شيءِ بابت دلهر تصور يا خيال
 ڪڍي ٿو تڏهن انهي کي تذڪر ٿو سڏجي يعني انهي کي ياد ٿو
 ڪڍجي جا اصل معلوم مٿي پر عدم جي ڪري وسري ويل هجي.
 ۳- جڏهن انهي کان پوءِ انهي خيال تي ويچار ڪڍي ٿو ۽
 انهي طرح ترتيب وار منطق جي قاعدي موجب خيال ڪرڻ
 کي عبرت چون ٿا يعني عبور ڪرڻ يا لنگهي اڳيڙڻ يا مٿي وڃڻ
 ۴- انهي کان پوءِ تدبر ڪرڻ سان تنڪر حاصل ٿو ٿئي.

مقدم ۱- ٻي ٿيو ۽ ٽالي ٿي ماءُ
 نتيجو تن جو ٿيو پٽ آخر آي پاڻ
 اها ٿي ڦا عدي منطق جي تقليد
 نه چئي ڪا خدا ٿي انهر ٿا ئيد
 ڏکي اي عقل ۽ قانون جي وات
 ڇڏج ٿا ٿو ٿي پئي ڪا ٿور جي لات

عصا ڇڏ، وادي ايمن جي وٺ راه
 تر موي جان ٻڌين اٿي انا الله
 ڏسي ڪثرت هر جو وحدت محقق
 نظر تنهنڪي اچي موجود هر حق
 ڏٺو مان معرفت نور صفا جنهن
 ڏٺو سڀ شي منجهان اول خدا تنهن

۱- مقدم ۽ ٽالي منطق جي علم هر خاص جملا يا ڪلام آهن
 جنهن ٿيو جملي يا ڪلام نڪرندو آهي جنهنڪي نتيجو چوندا
 آهن ۽ اهر آهي استدلال يا حجت ۽ دليل جو رستو. ۲- صا يال
 جنهنسان حضرت موسي معجزو ڪندو هو. اها آهي لاجء منطقي
 دليل جي. ۽ وادي ايمن جو رستو آهي دل کي صفائي ۽ روح
 جي تجلي تر ڪشف جو نور انهر پيدا ٿئي. اني انا الله جو آواز
 حضرت موسي ٻڌو يعني تحقيق آءُ خدا آهيان. ۳- محقق اهو
 ڪامل آهي جنهنڪي شين جي اصل حقيقت جي پوري ڪشف ٿئي. انهنجا
 ڪي قول هي آهن. المحقق محسوس و الحق مقول. مرائيت
 شيئاً الا رايته الله قبله يا بعده يا معاً يا غير.

۱ جڏهن تـمـي فـڪـر ۾ تـجـرـيـد تـفـريـد
 تڏهن پـچـڻي الـبـي ڪـنـهـنـڪـي تـائـيـد
 خـدا جڏهن وائت ٿو ڪـنـهـنـڪـي ڏيـڪـاري
 ڇڏي مـنـطـق مـعـانـي سڀ و ساري
 حـڪـيـم ۽ فـلـسـفـي جڏهن آهي حيران
 ۲ ڏسي تڏهن ڪين ٿو سو غير امڪان
 ڪري امڪان مان اثبات واجب
 ٿي حيران سو منجهه ذات واجب
 ۳ ٽين ٿيون سڀ شيون سان ننڍ ظاهر
 مگر حق بي مثل بي ضد سائر
 رڪي ممڪن نه واجب جو نمونو
 لهي ڪيئن، ٿي جو بيچون بي چگونو
 آهي نادان جو خورشيد تابان
 ٿو ڳولي شمع سان نيت منجهه بيان

۱ - فڪر يعني سيرا لي الله ۽ با الله ۽ في الله مضمهر آهي ظاهر
 جي تجريد ۽ باطن جي تفريد تي يعني الله کان سواءِ جيڪي
 آهن تنهن کان آزاد ٿين. انهن کان پوءِ ڪشف يا نور الهي پيدا
 ٿيندو. ۲ - امڪان يعني ممڪنات ۽ موجودات، جن مان دليل
 جي رستي حق يا واجب وجود جي ذات معلوم ڪن ٿا، جيئن
 حڪيم ۽ فيلسوف ڪندا آهن. ۳ - حڪيم جو قول آهي ته
 الاشياء انما تبين باعدادها.

خدا سچ ۽ جيان آهي سندس نور
 حق انهر روشنائي کان ٿيو مستور
 تون دنيا کي ٿو سمجهين پاڻ ۽ دائر
 غلط فهمي کان جاڳين تنهنکي قائم
 اهو ٿيو عقل ماڻهو ۽ جو فضولي
 ٿئي ڪڙو فلسفي پيو حلولي
 انڌائي کان ٿا ڪر آڻين تشبيه
 پيا يڪ چهر ٿي سمجهن ٿا تنزيه
 تناسخ تنهنڪري ٿيو ڪفر باطل
 جو ٿئي ٿو تنگ چشمي کان سو حاصل

۱- تمام گهڻي روشنائي ڪري ڏيڻ ۽ نه ايندي آهي
 ۽ اڪل رهندي آهي جهڙن سچ کي پرڏسي نرسڻ ۽ آهي. ۲- فلسفي
 اهو جو وجود جي ڪري ممڪن کي موجود ڄاڻي ۽ حلولي اهو
 جو وسڙي تر حق تعاليٰ ذات ۽ صفات سميت انسان ۾ آهي. ۳- تشبيه
 آهي ٻئي اجائي ۽ فضول عقل جي ڪري غلط آهن. ۴- تشبيه
 ڏيڻ وارو يا منبر اهو آهي جو حق کي جسر جهڙو ڄاڻندو آهي جو
 عرش تي بادشاهه وانگي ويندو آهي ۽ تنزيه وارو اهو جو حق کي
 ڪثرت کان توڙي ٻين محاورات جي منتن کان پاڪ ٿو
 ڄاڻي. ۵- اهي ٻئي يڪ جسر آهن. جڏهن تشبيه ۽ تنزيه ٻئي گڏ
 ڪر آڻين تڏهن ٻنهي اکين - ان ڏس ۽ انهن جون تعاليمون ۽
 ٻڌورا معلوم ڪن. ۶- تناسخ آهي روح جو مڪڙي جسر مان
 نڪري وري ٻئي جسر ۾ ظاهر ٿيڻ.

ٿيا ڪي معتزل بد بخت گمراه
 ڪي مُتڪَلِّم^۲ ٿيا، جنڪي ٿي اونداه
 رکن ٿا مرض اکين جو اهل ظاهر
 جي ظاهر مان پروڙ نٿا مظاهر
 چون جيڪي ٿا گهٽ يا وڌ آهيني
 نشاني ٿا ڏين پنهنجن اکين جي
 خدا جي ذات ۾ نه ڇند نه چون
 تَعَالٰی شَانَهُ عَمَّا يَقُولُونَ^۳

سوال ٻيو

تفڪر ٿيو ضروري ڪهڙو منجهه راه
 ڪڏهن طاعت اهو ۽ ڪڏهن گناه آه

جواب

خدا جي نعمتن تي مرڪجي فڪر

۱- معتزل آهي اسلامي فرقو وارا آهن جي چوڻا ته سڀڪو ڪم
 ماڻهو جي وس ۽ اختيار ۾ آهي ۽ خدا جي ڏيندڙ جا به منڪر آهن
 ۲- متڪلم يا ڪلامي آهي آهن جي ڪلام يا عقلي ۽ نقلي تقليد
 تي هلي ڪتب جي رستي وحدت حقيقي جو نور معلوم نه ڪري
 سگهن. ۳- جيڪي هو چوڻا تنهنڪن الله جو شان وڌو آهي.

سندس آسما صفات آفعال جو ذکر
 ضروري نيت اها طاعت جي راه آه
 تفڪر ذات حق جي هر ڪنار آه
 خدا جي ذات هر فڪر آهي باطل
 محال آهي ٿيڻ تڪميل حاصل
 ٿي موجودات سڀ روشن منجهان ذات
 نشانيون ذات جو ن سڀي حق جون آيات
 ٿئي آيات مان ڪيئن ذات روشن
 ڀلا ڪن سڄي ڪيئن ذات روشن
 هي عالم نور مان ٿيو اُنجي پيدا
 ڪيئن پوءِ ٿي سو عالم مان هُويَدا
 نه ماضي نور ذاتي منجهه مظاهر^۱
 جلاليت^۲ انهي جي آهي باهر

۱- يعني خدا جي نالن ۽ صفتن ۽ فعلن يا صفتن تي فڪر ڪرڻ
 ثواب آهي ۽ ضروري آهي مگر حق جي ذات يعني هستي مطلق
 بابت فڪر ڪرڻ گناهه آهي. ۲- يعني ترورا سڄي جي روشنائي
 ڪري ٿا ڏسجن، تن مان ڀلا ڪيئن سڄي روشن ۽ معلوم ٿي سگهندو
 اهي فقط سڄي جون نشانيون يا اُتر آهن. ۳- باهر يعني روشن يا
 ظاهر. مظاهر يعني مظهر يا ظاهر ٿيڻ جون جايون يا شيون يا تعينات. يعني
 علم ۽ عقل جي ڪري حق جي ذات معلوم ڪري سگهبي.

ڏسي حق کي سڳي ڪيئن عئل وارو
ڏسي ڇهڙو سڳي ڪيئن سڄ کي ڀارو

جڏهن هنڌ نور حق جو ٿيو دليل آه

اُتي بيوس گهڻو خود جبرئيل آه

ملائڪ ڪر ڇر ماڻي قرب درگاه

نه مائي منجهه مقام لي مع الله

ملڪ جا پر ٿو اُڏجو نور ساڙي

بشر جو عقل پهرئين پور ساڙي

ڏسي ڪيئن عقل حق جو نور ذاتي

سڳن سڄ هر اڪيون ڪيئن پائي ڇپائي

اڪيون سڄ هر ڪنهن جڏهن ٿيون ڏاڳاه

بدلجي روڙشني اُنجي ٿئي اُو ڏاڳاه

آهي اونداه هر اي نور تابان

لبي ظلمات هر ٿو آب حيوان

۱- جبرئيل آهي عقل ۽ علم جو مظهر ۽ مثال، سو فذائي الله جي مرتبي کي رسي نٿو سگهي - ڪامل انسان جو درجو انهيڪان اعليٰ آهي، جو فذائي الله ٿي سگهي ٿو. ۲- ملائڪ آهن عقل ۽ نورس ۽ ارواح ۽ قوائِي جا مثال - لي مع الله حضرت جناحي قول موجب فذائي يا محو ٿيڻ جي وقت جو مرتبو آهي - لي مع الله حضرت جن جي قول موجب فذائي محو ٿيڻ جي وقت جو مرتبو آهي - لي مع الله وقتالا بندي فيهِ ملڪ، مقرب ولا نبي مرسل.

تجلی ای اکین جي لاءِ ناهي
 نظر ڇڏي، هي نظر جي جاءِ ناهي
 پاڪ ڪيئن پاڪ عالم کي پڇي خاک
 ۱- ٿيل عاجز آهي، خود آهي اڌراڪ
 ۲- سڀ روئي چڱي منجهه هر دؤ عالم
 آهي انسان آهي وَاللَّهُ اعْلَمُ
 ۳- سَوَادُ الْوَجْهِ فِي الدَّارَيْنِ درويش
 سواد اعظم آهي بي ڪم ویش
 عجب باريڪ نڪتو آهي، ڏي ڪن
 ۴- جو ڪاري ڏينهن ۾ ٿي رات روشن

۱- جو ٿي آهي ته العجز عن ادراك الادرآت ڪمال ادراڪ يا سمجهه جي پٺڀاڙي بي سمجهي آهي. ۲- منهن ڪارائي يعني ظلمت ۽ نيستي ممڪن يا عالم جي لاءِ ضروري آهي ليڪن انهيءَ جي هستي جو باطني سبب حق جي هستي آهي جا ٻڌا واري آهي- قرآن ۾ آهي ته ما عندکم يندو ما عند الله باق. ۳- فقر يعني فداي الله- النقر سواد اوچ في الدارين - سواد اعظم ادا عظيم ڪارنهن آهي جنهن ۾ سڀ ڪجهه ڍڪجي پالڪي وڃي ۽ اهو آهي ٻڌا الله جو مقام. ۴- يعني عذر مان وجود مطلق جي نور جي تجلی اسمائي صفاي ۽ افغالي ظاهر ٿئي ٿي.

اهو هڪڙو وڏو اسرار آهي
 ڪيٽوئي چئجي، پر لاچار آهي
 فلڪ چوئين ۾ سچُ حسيو ٿي آهي
 ٿو پيئنجو نور دين ڌرتيءَ تي لاهي
 ڏسي سگهجي اکين سان ڪين اُنکي
 ڏسي پاڻي ۾ پر اُنکي ٿو سگهجي
 جڏهن گهٽجي ٿي اُنجي روشنائي
 تڏهن پئي ٿي اُنهي جي سمجهه ڪاڻي
 اُنهي جان آهي هستي نور مطلق
 عدم يا نستي ٿيو عڪس برحق
 عدم ٿيو آندو حق جي ڌسڻ جو
 اُنهي ۾ نور حق جو عڪس پئي ٿو
 ٿي هن ڪثرت مان هڪ و حدت پديد ر
 ڪٽڻ ۾ هڪڙو ٿيو انطرح بيسار
 عدم منجهه ذات هو جڏهن صاف صافي
 تڏهن ظاهر ٿيو اُتمان گنج مخفي

۱- پاڻي جي تري ۾ ڪارنهن هٿن سبب سچ ڏسي سگهجي ٿو يا
 ڪاري نبي ۾. ۲- جڏهن مٿي ۾ چيو ويو ته اصل هڪڙو عدد آهي
 هر گهڻن ۾ انهي مان گهڻا ٿيو پون. ۳- يعني وجود مطلق يا حق.

انبي آي ڪُنْتُ ڪُنَّا جي حديث آءِ
 جنهن مان ڏسجي مخفي گنج سو واه
 ۲ عدم ٿيو آئون ۽ عڪس عالم
 ۽ آءِ اُن عڪس جي ٿا آهي آدم
 وٺي يا نور اُن اڪر جو ٿيو حق
 ڏسي ٿو پاڻکي سو پاڻ مطلق
 ۳ ٿيو انسان عالم، علم انسان
 ٻڌي آي رمز هر ڪو ٿئي ٿو حيران
 ۽ منجهه ڏسي حديث اُنجو بيان آءِ
 ۴ فَبَي يَسْمَعُ وَيَبْصُرُ عَيَانَ آءِ
 تون عالم کي سراسر آئون ڄاڻ
 ڌري ڌري مان سچ جان چمڪي ٿو پاڻ

۱۔ هي حديث مشهور آهي ته ڪنت ڪننرا مخنيا فاحبت انا اعرف
 فمخلقت المخلوق لاعرف . ۲۔ يعني اتيان ٺاهه . ۳ انسان سميت
 عالم انسان ڪمير يا عالم ڪمير آهي ۽ رڳو انسان پاڻ عالم
 صغير آهي يا عالم جو مغز يا اڪر يا مکيه ڀاڱو آهي . ۴۔ يعني مون
 سان ڏسي ٿو ۽ مون سان ٻڌي ٿو، يعني حقيقت ڪري ڏسڻ ۽ ٻڌڻ
 وارو خود حق آهي ۽ انسان فقط جسم ۽ تنو ۽ قوتون آهي .

ٿڙي ڪڙي جِواندِر جي تون ڪو لِين
 ڏسِين سو بحر اُڀر جي تون ڪو لِين
 ڪَٽي ۾ خاڪَ جي جي تون ٺارِين
 لِين تون اُن منجپان آدمِ هزارِين
 مَچَر عُضُون ڪري پل آڏي هاڻي
 ٿڙي سان ايتن سمنڊ آڏي ۾ ساڻي

ٿيا داخلي ۾ سُو انباران جا
 ٿئي اُپِ نقطي اکر جي ۾ ٿو پيدا

آهي ڏسُ ڪيڏڙي انسان جي دِن
 خدا وند دو عالم جي ساهه منزل
 انهي دل ۾ ٿيا گڏ دو عالم

ڪڏهن ابليس ٿئي ۽ ڪڏهن آدم
 اصل عالم سڄو گڏ جي ٿيو دڪ

ملڪ منجهه ديو، شيطان منجهه ملائڪ

۱۔ دل جي رچم ڪا ري رست جو ڪڙو ٿڙو ٿورهي جو ڇيائي
 جو اصل سمجهندا آهن۔ حديث آهي ته مومن جي دل خدا جو
 گهر آهي۔ قلب المومن بيت الله ڪڏهن ظاهر جمال جو ۽
 ڪڏهن جلال جو، ٻئي اسمائي خاصيتون انهن ۾ موجود آهن
 ۳۔ سڀ ڪنهن ماڻهو سان ملائڪ لڳا وڻن ۽ سڀ ڪنهن ماڻڪ سان
 شيطان آهي۔ سڀ گڏ ٻيا آهن۔ عقل ۽ نفس ۽ روح ۽ طبيعت.

مليل سڀ ڀاڻڀر جيئن ڊاڻو ۽ ڦر
 ڪفارون مومن ۽ مومن مان ڪافر
 ٿيا دُوري ۾ سڀ، روز ۽ مه و سال
 ملي پيا ماڻهي ۽ مستقبل ۽ حال
 ازل توڙي ابد ان طرح گڏ ٿيا
 اول آدم ٿيو آخر ۾ عيسيٰ
 مسلسل دور ۾ آهن جي نقطا
 ٽين نمان هزارين شڪليون پيدا
 انهي جو هر ڪو نقطو ٿئي ٿو دائر
 آڏو ۽ پٺ ۾، آڏو منجهه دور سائير
 چري جي جاءِ کان هڪ ڏرڙو ٻاهر
 خلل عالم ۾ پئي يڪدم سراسر
 تعين کان ٿيو هر جزو محسوس
 ۽ جزويت ڪري ٿيو ڪل کان مايوس

۱ - حضرت عيسيٰ آخر زماني جو نبي آهي. ۲ - يعني تغزل مان
 ترقي ۽ سير جو نبي - هزارين شڪليون آهن جيئن ته عقول ۽ نفوس
 ۽ عناصر ۽ موانع ۽ عالم جمادات ۽ نباتات ۽ حيوانات وغيره.
 ۳ - مرڪز جو نقطو آهي وحدت ۽ دور آهي ڪثرت ۽ اسما ۽ مراتب.
 ۴ - تعين، جو ڪٿو اعتباري اهر آهي، تهذيبي ڪري سڀڪو
 ڌار ڌار ٿي خودئي ۾ گرفتار ٿيو ۽ اصل يا ڪل کان ڌار ۽ پري
 ٿيو ۽ انهي ڪري هڪڙي قيد ۾ بند ۽ اصل کان نااميد رهيو.

سڀني کي سڀ، ذات سڀني کي آرام

نه ٿيو آغاز ڪنهنڪي ۽ نه انجام

سڀئي ذات پنهنجي کان ٿيا آگاه

لڏائون راه پنهنجي ٿا بد رگاه

ٿيو ڀردي ۾ هر ڌري جي پٺيان

جمال جا نٿو ڀري روئي جان

آدي عالم جي ڇا صورت ۽ معنيٰ؟

آدي ڇا آخرت ڇا آهي دنيا؟

توڻ آهين خواب ۾ هي سڀ خيال آه

ڏسڻ ٿو جيڪي سو اُنجهو مثال آه

حشر جي ڏينهن ٿيندڙن جڏهن بيدار

تڏهن توڻ ڄاڻندڙن هي ۽ هم پندار

لڏن ڀرڻا جڏهن ٿيندڙن اکين جا

زمين ۽ آسمان منهنجي ٿين پيا

۱ - تعين ۽ عدم جي نظرتي سڀ حرڪت ۾ آهن ۽ دور ۾ آهن ۽ فاني آهن مگر اصل وجود ۽ نفس رحمتي جي نظرتي هرگز وانگي ڪم ڪندڙ ساڪن آهن ۽ هستي ۾ آهن ۽ باقي آهن .

۲ - پاڇي توڻ انهي عالم جي ظاهري صورت ۽ باطني معنيٰ يا حديث ڪي سمجهڻ ٿو يا نه . ۳ - يعني حق جي وجود جو مثال يا عڪس آهي .

آدين جي مڙس اُٿ تون ۽ سڻو ڪر
 اڀري جيڪي اڳيان تنهنڪان گذر ڪر
 نه رڳو تون پاڻ تي هي چاهل جو بند
 سڃاڻي وٺ تون دين ۽ عقل جو رند
 طلب ڪر حق جي ابراهيم وانگي
 ڇڏج سچ چند ۽ فارا حق جي سانگي
 حنيفي ٿي، فقط ڏکڙي جو رک ڀڙ

مَ هَمِيْشَ لَا اَحَبَّ اِلَّا فِلِيْن ڇُو
 يا موسيٰ جان طالب حق جي هجي وٺ راه
 ته آخر تون ٻڌين اِنِّي اَنَا اللّٰه
 نه ٿيندين جيسين تون هستي کان فاني
 جواب آرندي جو ٻڌندين تَن تَرَانِي

۱ - جڏهن حضرت ابراهيم عليه السلام پهرين سچ پوءِ چند ۽ پوءِ
 تارن بابت خيال ڪري ڪري انهن تي اعتبار نه ڪري
 سچي خدا جي پرستش ڪرڻ لڳو، جڏهن ڪرآن پر آهي ته
 اني وجهت ۰۰۰۰۰ المشركين . ۲ - جڏهن قرآن پر آهي ته حضرت
 موسيٰ رب کي چيو ته منکي پاڻ ڏيکار هر جواب مليس ته تون
 ڏسي ڪين سگهندين يعني جيسين هستي يا توڻي ماڻهو سان
 هوندي تيسين حق هن کان اسماءِ صفات جي پردي مڪمل رهندو.

حق آهي ڪَهرُ با تُون آئين هڪ ڪَڪُ
 تُو ئي ڇڏَ نا ڏسين ڪَڪَ هيٺ تون لَڪُ
 تڄلي جڏَ هن اچي ، گم ٿئي ٿي هستي
 جبلُ ٿئي خاڪَ ۽ هستي ٿئي پستي
 گدا پڻ هڪڙي جذبي سان ٿئي شام
 بدلجي هڪ گهڙي ۾ ڪو هُ ٿئي ڪام
 پُٺيان سردار جڳهه جي ڪر تون معراج
 وڃي ڏس عرشَ تا تهنجو سري ڪاج
 بقا باللّٰه سان ٿي حق ۾ فاني
 پڙهي مَطلَقَ حديثِ من راني
 لنگهي اڳتي ، پُٺيان ڇڏَ ڪافِ ڪُونين
 وڃي ڏهن قافِ ويهه منجهه قابِ قوسين

۱ - يعني خسيس ۽ نا چيز يا محو ۽ گرم ۽ فدا . ۲ - ڪڪر بدلاجي
 جبل ٿئي يا تبلي ۽ مان ٽنڀ . اصل ۾ آهي تر گدا هڪ ڪڪر
 جي بيوعن جبل ڏيئي ڇڏي تونگري ۽ دولهندي جي گهڻائي
 کان . ۳ - هن راني فخر راي الحسن - يعني جنهن منکي ڏلو تنهن
 حق کي ڏنو - اهو اشارو آهي بقا باللّٰه جي درجي جو . ۴ - يعني عالم
 صورت ۽ معنيٰ جي کان گذر ڪري مقامِ محمدي يا واحديت
 ۽ الوديت جي درجي کي رس - قرآن ۾ آهي تر فکان قابِ قوسين
 اوداني .

ڏٺي پوءِ توکي حق جيڪي گهرين تون
۽ آلاشيا ڪماهي ۽ تڏهن ڏسين تون
فائدو

تجلی حق جو جنهنجي دلبر تاب آهي
جهان اُلاءِ حق جو دڪ ڪتاب آهي

عرض جو هر، انهيجا حرف اعراب
مراتب آيتون سُرورن ٿيا هر باب

ٿيو هر عالم انمان سور دڪ خاص

ٿي هڪڙي فاتحه ۽ ٻي ٿي اخلاص

انهيجهي پهرين آيت عقل ٿيو ڪل

۽ بسم الله سان اُو ٿي مقابل

۱ - حديث الله ارنا الاشياء كما هي يعني شين جي ذاتي
حقيقت مونکي ڏيکار. ۲ - عالم جي ڪتاب هر جيڪي هر آهي
سو جوهر يا عرض آهي - جوهر جن ته اکر آهن ۽ عرض جن ته اعراب
آهن - هي هنديجا تابع آهن ۽ عالم هر جيڪي هيٺ مٿي وارا مرتبا
آهن سي جن ته لفظ ۽ جملا يا آيتون ۽ سُرورن آهن. ۳ - فاتحه
پهرين سورة قرآن جي الحمد سان شروع ٿي ٿئي ۽ اخلاص آهي
هڪڙي کان ٽي سورة قل هو الله واري. ۴ - يعني عالم جي ڪتاب
مان پهرين آيت عقل ڪل آهي جو مقابل آهي بسم الله جي - جنهنهه
قرآن ماحمل طرح آيل آهي.

ہی آیت نور چي پوءِ نفسِ کل ٿيو
جو مصباح في الزجا جب جين ٻري ٻيو

٢
تي آيت اَلْجِي آهي عَرْشِ رَحْمَانِ
۴ چو ٿين آيتِ اَلْكَرْسِي ٿي مُنَجِّدِ شَانِ
لَهْمَانِ پوءِ سَتِ فَلَڪَ ٿيا آسْمَانِي

موانق سورہ سبع المثاني
عناصر چار، جي حق ڪيا عنايت
آهي ڏک ڏک انهن مان ڏکڙي آيت
انڙي کان پوءِ گھٽ تون ٿي مواليد
اُهي پڻ آيتن جي ڪن ٿا ٿاڻيد

۱- هي آيت آمي نفس كل جنهن متصل حكم ذل آمن ۽
انهي ڪري نور لها جي آيت جي برابر آهي. اها آيت هي آهي
الله نور السموات والارض مثل نوره كمشكاة فيها مصباح - المصباح
في زجاجه - الزجاجه كانهما كوكب دري يوقدهن شجرة مبركة
زيتونه يعني عرش پا فادڪ اطلس ۽ قرآن جي آيت آمي الرحمن
علي العرش استوي - ۽ آيت الكرسي وافي آهي ڪرسي جي
جا عرش کان مٿي آهي ۽ آيت الكرسي قرآن ۾ مشهور آهي. شروع
هذان اثنتان الله لا اله الا هو الحي القيوم ۳- سورة فاتحه يا
الحمد ڪي سبع البثاني سڏيندا آهن يعني ست چوڙا يا پتيون
شيون .. ۴- مواليد ثلاثه يعني جمادات غنمات ۽ حيوانات. ۽ چار
عناصر آهن مٽي پاڻي هوا ۽ باهر.

پڇا ڙي ۾ ٿيو ٺاڙل نفس انسان
 ۽ ٿيو آلاءُ تي پڻ خسر قرآن
 ۲
 نه و ڄم منجهن بند ظاهر جي طبيعت
 ڇڏو آلاءُ سين مانع جي صنعت
 ڪري ڏس ڪر ڪين ۽ خلقي بين سموات
 مڙئي توکي ٿين معلوم آيات
 ٺاري پهرين ڏس ٿا عرش اعظم
 ۳
 وڪوڙي ڪئن وڃي ٿو هر ديو عالم؟
 ٿيو ڇو ٺاڻو انجو عرش رحمان
 ۴
 مناسب اٿجي ٿيو ڇو قلب انسان؟

۱- الذاس قرآن جي ڀاڱا ڙي جي سور ۽ لظ آهي. ۽ ناس جي معنيٰ ماڻهو آهي ۽ انسان سڳان پوءِ پيدا ٿيو. ۲- طبيعتون چار آهن گرمي سردِي خشڪي تري. انهن تي يا انهن ۾ ٻين ظاهري شين جي اثرن تي نه پلج. جنهن امي اثر پيدا ڪيا آهن يا صنعت بنائي آهي انهي ڏي ڏسج. ۳- دنيا ۽ آخرت بهشت ۽ دوزخ سميت. ارض السموات الڪرسي و مثلاً عرش الرحمن. منهنجا تاجرت الانذار. ۴- قلب الانسان ڪعش الرحمان يا قلب المؤمن عرس الاعظم. ۽ هي به آهي ته قلب الانسان بين الاعبي بين المانع الرحمن يتلها كيف ينداء.

۱ ٻئي جنبش ۾ ڇو آهن سي مادا م
وٺڻ ۽ ڇڏڻ ڪيئن ڇو ڏک لفظو آرام؟

۲ آهي دل تنهنجي مرڪز عرش گهرو
ڪري ٿو رات ڏينهن سو توڻي ڦيرو

۳ سڀي ڪر دؤر سيارن جو مطلب
ڦيرڻ جي مائيه جان مشرق کان مغرب
زحل ۽ مشتري مريخ ۽ سج

۴ زهره ۽ پوءِ عطارد قمر سارچ
ڦرن ٻوڙن ۾ سڀي منزل ۾ منزل
حمل ۽ ثور جوڙا ٿيا سي اول

۵ ۽ پوءِ سرطان آسڌ ۽ سنبل پي
۽ پوءِ ميزان عقرب قوس جڏي

ٿيا ٻارهن سي دلو ۽ حوت سان گڏ
هلن تن ۾ سڀئي حق جو سڻي سڏ

۱- عرش رحمان ۽ قلب انسان اهي ٻئي همبند جذبش ۾ آهن
۽ مڪڙي حال ۾ ٺاهن - ڪل يوم هوني شان - ۲- صاحب دل يا
ڪامل انسان جي دل عرش جي برابر آهي ۽ انهيءَ مرڪز آهي
۳- سيار آهن ست گهمندڙ تارا

ثوابت هڪ هزار آهن. ۴ ڇو ويهه.
 فلڪ آئين يا ڪرسي تي ٿا ڪن پيهر
 تفڪر ۾ جي آهين. مرد ڪايل
 ۲ نه ڄاڻي سڀني خلقت ٿون ٻايل
 انهن سڀني جو حق فاعل ٿيو مختار
 آهي حاڪم مٿن قادر سو جبار
 آهن انجي اڳيان سي سڀي بي وس
 رکن نه پير ڏرو پيش يا پس
 ڪيئن گڏ ڇار ڏند، پوءِ ڪيائين تنمان
 جمادات ۽ نباتات انتون حيوان
 ۴ هيڙي کي ڪيئن صورت سڀدي جاءِ
 ٻئي جوهر اهي ٿيا جسر جي لاءِ

۱ - جي تارا پينل آهن ۽ گهڻن نڌا تڏڪي ثوابت چوندا (جمع ثابت جو) ۽ اهي انهن آسمان يا ڪرسي ۾ پينل ڇڏا آهن. ۲ - قرآن ۾ آهي ته وما خلقنا السماء والارض وما بينهما باطلا. ذالڪ ظن الذين كفروا فيل للذين كفروا من النار. ۳ - چار عدد آهن چار عناصر جي طبيعت ۾ هڪ ٻئي جا ضد آهن جي ظاهري ڪري گڏ ٿين ڇا تاهن ته هر قدرت سان انهن گڏجي مواليد ٿلا جوڙيا. ۴ - هيڙي ۽ جوهر، انهن ٻن مان جسر ٿا ٺهن - هيڙي آهي - صورت جي جاءِ ۽ جوهر آهي صورت خاء

١. ٻاري فڪر سان ڏس اصل پنهنجو

سجھو عالم اچي تو ۾ سمايو

٢. تون آئين عثت غائي، جا آخر

اچي ٿي ذات پنهنجي ساط ظاهر

٣. ملو مي ۽ جيولي جو ٿيو نند نور

مگر مظهر امانت جو ٿيو مشهور

٤. ٿئي جذدن آرسِي جي پٺ ٿي ڪاري

تڏهن صورت انبيہ ڏئي ڏيڪاري

اچي سج جو شعاع چوئين فلڪ تان

پوي ٿو عڪس اُنجو پٺ مٽي مان

٥. ٿين تون عڪس معبود ملائڪ

اُنهيڪان ٿين تون مسجود ملائڪ

۱۔ انسان ۾ جسم ۽ روح ۽ صورتون گڏ ٿيل آهن۔ اُهو روح

اعظم جي حقيقت آهي ۽ مثل ڪل ۽ مخلوق اول آهي۔ الف کان

پوءِ بي آهي ۽ الف اللہ آهي۔ ۲۔ هو اول پر ظاهر پوءِ ٿيو ۽

مقصود بالذات هو۔ نحن الآخرون السابقون۔ ۳۔ قرآن جي آيت

ذِي اِشْرَارٍ تَرٰ اَنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَتَ عَلٰی السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ وَ الْجِبَالِ

فَاَبَيْنَ اَنْ يَّحْمِلْنَهَا رَاسُتْنَ مِنْهَا وَ حَمَلَهَا الْاِنْسَانُ اِنَّهٗ كُنْ ظٰلِمًا جَهولًا۔

۴۔ ماڻهو جي عدميت آرسِي جي ڪاري پاسي يا پٺ وانگي آهي۔

سڀئي انڪري ٿيا تنهنجا تابع
 جو موجودات سڀ جو ٿيڻ تون جامع
 آهين تون مغزِ عالم جو خلاصو
 آهين تون ساهه جڳ جو، روحِ خالصو
 تون جان ۽ عقل کان ٿيڻ سڀ جو سردار
 زمين ۽ آسمان ٿيو تنهنجو سينگار
 اها ڏس نستي ٿي عينِ هستي
 بلندي ڏس اها ٿي ذاتِ پستي
 طبعي ڦو تون تنهنجون ٿيون ڏهر
 ارادي ٿيون ڌارين بل زياره
 تعلق ٿي ٿيا آلاتِ اوزار
 عرفِ عذوا جوارح، ٿيا جي درڪار

- ۱ - عقل ڪل آهي حقيقت انساني ۽ نفس ڪل آهي شين جي حياتي، جنهن انسان کي معرفت جو نور حاصل ٿيو.
- ۲ - اصل طبعي قوتون ڏهر آهن جنهن وري نيمون ارادي قوتون گهڻيون نڪتون - آهي ڏهر آهن هي - غاير - ناميه - مولده - مصوره - جاذبه - ماصمه - ماسڪر - دافعه - مدرڪه ۽ ماحرڪه.
- ۳ - جوارح يا عضوا ۽ آلتون يا اوزار آهن انسان جا ذات پيرو وغيره ۽ عروق آهن جي انهن کي گندين ٿا ۽ ڪم جهڙو ڪن ٿا - طب جي علم هر انهن جو بيان آهي.

حڪيم آهن انهي حڪمت ۾ حيران
 سو ڪين ۲ پنهنجي ڪري تشريح انسان
 صفت حق جي جدا هر ڪ سان منجهه ۱ ڦير
 اول آخر ٿيو لاڳو اُن سان ڪ ايسر

۲ ٿي موجودات تن اسمن کان قائم
 ڀڙهن تسبيح تن اسمن جي دائير
 اچن جنهن ڌر مان موٽي پٽ و جن تيت
 مگر ٿيا در بدر ظاهر ۾ سڀ هيت
 انهيڪان ڄاڻين تون سڀ حق جا اسما
 ۳ ۱ جو آدين صورت عڪس مسمي
 رکين ذاتي صفات اسما سڀئي تون
 ارادت، علم، قدرت، وصفون حق جوان

۱ - خدا جون صفتون ۽ انهيڪا اسر ۾ علاحد آهن، انهن مان
 هر ڪ جو واسطو ۽ تعلق خاص انهن موجودات يا ممڪنات يا
 اعيان ثابت سان رهي ٿو ۽ انهيڪي قائم رکيو اچي. ۲ - قرآن ۾
 آهي ته هو الله الخالق الباري المصور له الاسماء الحسنی يسجد له
 ما في السموات وما في الارض وهو العزيز الحڪيم. ۳ - يعني
 حق، جنهنڪا اهي سڀ اسر آهن، انهيڪو عڪس آهي انسان، جو
 جامع آهي انهن اسماء ۽ صفات جو.

سمیع آهین بصیر ۽ حی دانا
 بقا ڪونهي، مگر تئي حق جي پارا
 عجب اول، ٿيو جو عين آخر
 عجب باطن، ٿيو جو عين ظاهر
 تون پنهنجو پاڻ جي شڪ ٿو آئين
 تر بستر پاڻکي جي تون نه ڄاين
 تفڪر جي پڇاڙي ٿي تحریر
 پڇاڻي بحث پنهنجو منجهه تفڪر

سوال ٿيو

آهيان آءٌ ڪير تنهنجي تون خبر ڪر

۱ - انسان اصل پاڻ عدم آهي - نه ذات اٿس نه صفات، نه بقا اٿس، مگر حق جي طرفان بقا اٿس جو انهيءَ جو عڪس منجهس آهي ۽ انهي ذات ۽ صفات جا نشان منجهس آهن. ۲ - اول مان مراد الوهيت جا نيت اچي حقيقت انساني ٿي جو انسان آخر موجودات آهي ۽ باطن مان مراد الله جي جو نيت اچي حقيقت روح انساني ٿيو. ۳ - يعني نظر ۽ فڪر جي رستي پنهنجي معرفت معلوم ڪرڻ ناممڪن آهي سواءِ عنايت ۽ فيض الهي يا ڪشف جي - تنهنڪري پوءِ آهي تر انهي تي فڪر ڪرڻ سان مٿو نه هٽ. ۴ - يعني انا يا آءٌ ڪير ٿو چوي ۽ پاڻ ۾ سفر ڪرڻ ڇاڪي ٿا چون - سفر در وطن نه چوندا آهن.

۰ ۽ معني ڇا - اندر پنهنجي سفر ڪر

جواب

ولي جذمن هست مطلق ڪو تعين
نٿو ڏهن آءٌ ۽ تون ٿا شخص سڏجن

آءٌ ۽ تون منجهان حق ٿئي ٿو ظاهر

صفات عارضي حق جون ٿيون سائڻ

آهي ڪو نور منجهه اجسام ارواح

ڪڏهن منجهه آئي ۽ ڪڏهن مصباح

چئو ٿا لفظ آءٌ آئين جي يارو

آهي ڏهن روح هر ڪي جي اشارو

آهي ڏي گول پٽ لڪجي ڏو چشمي

- ۱- وجود مطلق اشاري ڪرڻ کان ٻاهر آهي جذمن متعين ٿئي ۽ ڪا لامحدوديت حاصل ڪري نٿو ڏهن آءٌ ۽ تون سڏجي سگهي.
- ۲- هن نور جي آيت ڏي اشارو آهي جا مٿي ڏني ويئي آهي
- ۳- اکر (م) درجسمي هر لکي آهي ۽ گول هر - ديوار - ظاهري هر درجسمي ٿي ڏسجي جو اهو مڪرو رمي يا خيالي خط آهي، مگر آهي ڪو جسمي. ۽ اشارو آهي دويت جو ۽ هو جو نڌا آهن خدا کي - اهو ذات مطلق جو تعين آهي - يعني جيڪي ظاهري ڪثرت آهي سو حقيقت هر وحدت آهي -

۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰

۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰

۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰

۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰

۱- جڏهن هر ڀاڱي الله ڄاڻبو تڏهن آ؟ ۽ تون يا دوي گم ٿي ويندي. - ڪثرت ظاهري يا اعتباري نڪري ويندي ۽ وحدت حقيقي يا باطني نڪري نروار ٿيندي. ۲- وجود ذاتي يا وحدت پست آهي ۽ امڪان يا ممڪنات ۽ موجودات ضد ۽ قيد وغيره جي ڪري دوزخ جي مثال آهن. - آ؟ ۽ تون تعينات آهن جي انهن جي وچ ۾ مردي وانگي آهن ۽ برزخ جي مثال آهن. ۳- مقام فنا في الله جي ۾ مائي ۽ توي جو بردو ڪڇي وڃي ٿو تنهنڪري شرع جي تڪليف معاف ٿي، جو شريعت ٻڌل آهي آ؟ ۽ تون تي، يعني تعينات تي. - مذهبن جو تناوت ۾ آ؟ ۽ تون تي منحصر آهي.

تڏهن ڪعبو ۽ بُتخانو ٿيو يڪسان

تعيين آهي نقطو و همي منجبه عين

صفا جڏهن عين ٿي تڏهن عين ٿي عين

وڪون هر وات اي آهي اي ساڪ

اگرچر ٿيا گيٽا و چر مهالڪ

ڍڪ آهي هي دويت مان لنڪيٽ يار

۽ ٻي هستي جي صحرا مان ٿيل پار

ا تي واحد مان آهي جمع حاصل

رهي چين ۽ هڪڙو سڀ عددن ۾ شامل

ٽون آهين جمع سو، جو عين وحدت

ٽون واحد آهين سو، جو عين ڪثرت

آڏو سمجهي هي، جنهن پاڻون گذر ڪيو،

۱- عين جي معنيٰ اکر هر آهي ۽ عين مان مراد اول حقيقت آهي

يعني حق جي ذات ۽ وحدت. ۽ عين آهي ڪثرت، جا نطلي جي

ڪري پيدا ٿي ۽ نقطو آهي تعيين جو پردو. ۲- مهلڪ يا ملاڪ

ڪندڙ شيون يا اٽڪون رستي ۾، جي تڪليف يا خطري جو

سبب آهن. ۳- هويت جي هر مان مطلب آهي ذات مطلق جي

تعيينات ۽ هستي مان مطلب آهي پاڻي هست جا طر يعني مڪ

تعيينات مان لنگهڙ ۽ ٻيو پاڻي يا عالم کي فاني سمجهڻ.

أدو جنهن جزو مان ڪُل ڏي سفر ڪيو

سوال چوڏون

مسافر خواجہ سالڪ ڪير آهي

جو مردان پر پيادر شیر آهي؟

جواب

مسافر آهي سو ورتي جنهن راه

حقيقت اصل پنهنجي کان ٿي آگاه

لنگهي جو پاڻ کان، ٿي پنهنجو سوڻهون

سٺ جينءَ باد مان نڪري ٿو ڏوڻهون

منجهان ممڪن ڪري سو سير ڪشي

وڃي واجب ڏي اچلي غير نفسي

هي اُبتو سير ٿيو موٽي بمنزل

۱ - يعني مرد ڪامل يا پورو مرد. ۲ - يعني جو طبعي ۽

نساني خواهش جي منزل کان لنگهي ٻاهر وڃي ۽ تعين جي

خودئي کان آزاد ٿئي. ۳ - جو ممڪنات ۽ تعينات مان

ڪشي سير سان واجب ڏي وڃي، خراب اخلاق ۽ صفات جي

ڄڻ اخلاق وٺي سان. ۴ - پوريون سبتو سير هو اطلاق کان

تقيد يا تعين ڏي يعني سيراڻي الله ۽ هي اُبتو يا پنيرو سير ٿيو

تعين کان اطلاق ڏي جو انسان ڪايل يا فناي الله جو مقام آهي.

فنا في الله تي ثمي مرد ڪايل

قاعدو

مون درجي وار ٻڌ ڪيئن اُو ڄمڻ ڪار،

اچي ڪامل ٿئي ٿو نيٺ انسان

جمادي حال ۾ ٿيو پهرين پيدا

ٿيو روح اضافي سا ط ۵ انا

چرط جي پوءِ آئي اُنهر طاقت

ٿيو قدرت سان حق جي با ارادت

ڄمي ٿيو طفل پوءِ ماڻيا ئين عالم

حواس ۽ فعل سان اُنڄو پيو ڪم

جزي کان ڪل ڏنهن ٽنهن وڪر وڌائي

تميز ۽ عقل، نطق ۽ سمجهه آئي

۱ - يعني عالم جمادات يا بيجهان جي حالت ۾ انهي عرصي ۾ جنهن ۾ ماڻه جي هيٺ ۾ اڃا ٻار کي سامهون ڪونهي ”اهو عرصو اڪثر چاليهن ڏينهن جو چوندا آهن پوءِ روح اضافي يا حيواني انهن پويو” پوءِ تنگ اچي ٻاهر نڪرڻ جو ارادو ۽ ڪوشش ڪريو. ۲ - يعني ظاهري حواس، جي جزو سان تعلق ٿا رکن تن مان ترقي ڪري باطني طاقت عقل ۽ سمجهه جي حاصل ڪريو.

۱ تي ڪا وڙ پيدا آئي جڏهن شهوت
 ۽ بخل ۽ حرص ۽ هٿ وڌي قوت
 ٿيا اخلاق بد منجهه فعل ظاهر
 ۲ مرون ۽ ديوان کان ٿيو آدم ابتر
 تنزل جي اها حينين ٿي منزل
 ٿي وحدت واري منزل جي مقابل
 ٿيو قابو اتي جي نيٺ انسان
 تر گمراهي ۾ بهتر کانس حيوان
 ۳ ۽ جي پھتس اچي نوراني جذبو
 دليل آيس يقيني يا اندر جو
 تر حامل ٿيس چط فيض الٰهي
 ۽ ساڳي واٽ سان موٽي ٿئي راهي

۱- پنهنجي خواهش يا فائدي پوري ڪرڻ واري طاقت آهي .
 شهوت ۽ نقصان کان بچائڻ واري قوت آهي ڪا وڙ . بخل جو ضد
 سخا ، حرص جو ضد قناعت ۽ هٿ جو ضد ناپائائي - اهي ٽئي
 خراب اخلاق ڪا وڙ ۽ شهوت جي افراط ۽ تفریط يا حد کان گهٽائي
 يا ٿورائي ڪري ٿا ٿين . ۲- ديوي معنيٰ جن يا شيطان . ۳- ۱
 رستا آهن ڪڙو الهامي يا خدائي ڪشش ، ٻيو يقيني دليل ، جو
 دلهر پيدا ٿئي يعني لدني علم .

کان اسفل سافلين موتي ۽ سجين
رکي رخ پيئنجو آخر ڏين عليين

۲
صفت تويہ جي پيدا ٿيس اُندم
ٿئي چوڏيل منجبان اولاد آدم
خواب افعال کان پٽ اُو ٿئي پاڪ

ڪري اڌريس جيئن اُو عزم افلاڪ
لبي جڏهن اُو بدي کان چوڻڪارو

تڏهن ٿئي نوح جان آرام وارو
ٿئي جڏهن جزو انجو محو منجبر ڪل
خليل الله جان ڌاري توڪل

۴
ارادت جي رضا حق جي سان ٿئي نمر

۱ - قرآن ۾ آهي ته لقد خلقنا الانسان في احسن تقويم ثم رددناه اسفل سافلين . ۲ - صوفين جي اصطلاح ۾ توبه کي باب الايوان چوندا آهن جنهنڪري ماڻهو دنيا ۽ آخرت کان موت کائي حق ڏانهن منهن ڪندو . ۳ - اهو توڪل جو درجو فناء جو مقام آهي جو حضرت ابراهيم کي حاصل هو . ۴ - يعني پنهنجي مرضي ۽ ارادو اصل ڪڍي ڇڏي ۽ خدا جي مرضي کان سواءِ ڪي به نه گهري . اهو رضا جو مقام آهي جو حضرت موسيٰ کي حاصل هو . صوفين جو قول آهي ته الرضا باب اللذا لا عظم وجهه الدنيا .

تر موسي جان و جي منجھ باب اعظم

۱
چڏي سڀ علم پنهنجي جي نشاني
تئي عيسيٰ نبي جيئن آسماني
۲
ڪري هستيءَ کي پنهنجي تخت تاراج
محمد جي پٺيان سو ماڻي معراج
تري جڏهن آخرين نقطو تئي اول
۳
اٿي پوءِ نا ملڪ ما پي نه مرسل

مثال

۴
نبي ٿيو آفتاب ۽ ٿيو ولي مام
مقابل ٿي ٿين منجھ لي مع الله

- ۱ - يعني انهيءَ جو علم خدا جي علم ۾ مڪمل ٿي وڃي - اهو مرتبو علم کلي جو آهي جنهنڪري حضرت عيسيٰ چوٿين آسمان تي ويو .
- ۲ - هي بقا بعد الفناء ۽ سبب الله جو درجو آهي ۽ ممڪن جو مقام آهي .
- ۳ - لي مع الله وقتاً لا ينفني فيه ملڪ مقرب ولا نبي مرسل .
- ۴ - هينين بيتن ۾ ڏيکاريل آهي ته ڪمال ولايت جو نور نبي توڙي ڊي ۾ آهي ۽ انهيءَ مقام ۾ ئي مقابل آهن ليڪن تفاوت هي آهي ته نبي جو نور سڌو حق کان آهي ۽ ڊي جو نبي جي معرفت يا انهيءَ جي تاهه ڌاري - ان - نبي کي ولايت ظاهر ڪرڻ ضرور آهي مگر ڊي کي مڪمل رکڻ ضرور آهي .

نبوت آهي ڪا ميل اصل ذاتي
 ولايت اُنهر ظاهر ٿي نه مخفي
 ولي ۾ نيت ولايت آهي مستور
 نبي ۾ ٻيو رهي ظاهر ۽ مشهور
 ولي ٿئي پيروي سان انجو همدم
 نبي سان تڏهن ولايت ۾ ٿئي محرم
 اُهي ڪنتم تڃتون جي اهو راه
 ڏسي خلوت سندي يَحِبُّكُمْ الله
 انهي خلوتسرا ۾ ٿئي اُو محبوب
 ٿئي حق ڏهن اهو يڪبار مجذوب
 رهي تابع نبي جو في الحقيقت
 ۲ رهي معنيٰ سان عابد منجبر عبادت

۱ - هي آيت آهي قرآن مان - ان ڪنتم تڃتون الله فاتبعوني
 يَحِبُّكُمْ الله - اهو محبوبيت جو مرتبو آهي . ۲ - يعني جڏهن
 سالڪ ولايت جي مقام کي پهتو جو فنا في الله جو مقام آهي تڏهن
 درئي يا ظاهري عبادت ۽ نبي جي پيروي انهي تان معاف ٿي .
 احديت ۽ حقيقت واري معنوي عبادت ۽ متابعت هنڪي حاصل
 ٿي ۽ هميشه سڪر ۽ استغراق ۾ رهندو .

۱ مگر ٿيندو تڏهن تحقيق ڪامل
 ۲ آول آخر سان جڏهن موٽي ٿي شامل
 ۳ آڏوئي مرد ٿيو ڪامل تمام آه
 ۴ جو رئيس آدي مگر سڀ جو غلام آه
 جڏهن ان انطرح پورو سفر ڪيو
 تڏهن حق آنڪي ڪيو پنهنجو خليفو
 فنا کان پوءِ ڪري حاصل بقا ڪي
 سفر پورو ڪري موٽي مهر ڏي
 شريعت ڪي ڪري پو شاڪ ظاهر
 طريقت ڪي ڪري او پنهنجي چادر
 ۵ حقيقت ٿي انهي جي ذاتي منزل
 منجهس ٿيو ڪفر ۽ ايمان شامل

۱ - ليڪن انهي جو ڪمال تڏهن آهي جڏهن ڪثرت هر
 وحدت ڏسي، يعني خلق کي حق هر ۽ حق کي اخلق هر ڏسي ۽ حق
 مطابق ڪي رسي وري شروع واري تعين ۽ عبوديت ۽ متابعت جي
 رستي تي اچي ۽ انهي طرح سير يا دور پورو ڪري. ۲ - هي
 سوال ٻئي جي ٻئي يا ٻئي جو جواب آهي. ۳ - قرآن هر آهي ته
 اني جابل في الارض خليفتم ۽ فاذا سويته و نصحت فيه من رحي
 فقوا له ساجدين. ۴ - مقام بقا بعد النفا. ۵ - يعني حقيقت، جو
 ولايت جو مقام آهي، ۽ سالڪ جو ذات جو مظهر ٿئي ٿو، تنهن سڀ
 اسما جمالي يا جلالي گڏ ٿا ٿين ۽ ڪفر ۽ ايمان داخل آهن. محو الموموم
 مع صحو العلوم.

چڱا اخلاق ٿيا انجا سڀيئي
منجيس ٿيا زهد تقوي علم ٿيئي

ميڙئي انسان مگر ميڙئي کان اڳ ڏور
رهي اسرار جي. ٻڌي هر مستور

مثال

۲
ڪچو جيڪو چليندو مغز بادام
ٿر ٿيندو او اصل ضايع ۽ ناڪام
پڇي جڏهين تڏهن لاهڻ چڱي کل

ٿو نڪري مغز سائير ساط اڪل

۳
شريعت ڪل ۽ مغز آهي حقيقت
انهن ٻنهي جي وچ ۾ ٿي طريقت

۴
خلل سالڪ جي رستي ۾ ٿيو نقصان

۱ يعني فناء مطلق جي مقام ۾ رهڻ ڪري انهن سڀني اخلاق ۽
وصافن کان گويا دور ۽ ڍڪيل آهن. ۲ - شريعت ظاهري ڪل
آهي ۽ طريقت مغز آهي. وري حقيقت جي بنسبت طريقت ڪل آهي
۽ حقيقت مغز، جو اها توحيد حقيقت جو ظهور آهي. ۳ - يعني
شريعت ۽ طريقت کان سواءِ حقيقت حاصل نه ٿيندي. ۴ - يعني
ضروري عبادت نه ڪرڻ ڪري نقصان ٿو پئجي، جڏهن ڪا به
ڪل لاهڻ ڪري مغز کي نقصان رسي.

پڇڻ بعد آڏي ري ڪاڻ مغز جو مان
 اندر جو ٿيو يقين عارف کي جڏهين
 پڪاڻ ٿيو مغز، پوءِ ڪاڻ جو نه لاهين
 وجود اُنجو نه هن عالم ۾ مڙهي
 نه مڙهي هت اچي سو جنم جو ٿي
 جي سچ جي ٿاڀ کان ڪا ڪاڻ وٺي آور
 تر دنيا ۾ ڪري پيو هڪ نقون دور
 وڌي وڃي ٿي مٿي پاڻي کان هت يار
 لنگهن ست آسمان اُن وڃي سندا ڌار
 اهو داڻو ڪري هت مڙهي اڻڻيار
 ٿئي هڪڙي مان سڙي سان هڪڙي جبار
 ڪري جيئن داڻو وڃي خطا ۾ ڦيرو
 ٿئي نقطي مان خدا ۽ خدا مان گهرو
 جڏهن سالڪ ڪري دورو مڪمل

۱ - اهو ٿيو مقام وحدت ۽ كشف حقيقي جو جڏهن عارف
 مجذوب ۽ مطلق ٿئي ٿو پوءِ سکر ۾ رهي يا صحرور ۱ - يعني
 كشف حقيقي حاصل ڪرڻ کان پوءِ جي عارف ڇا ٿي ٿو ري نه
 نٿي سر اهو دور خلائي سڏجي ٿو ۽ ڪنهن مريد يا شاگرد جي
 صورت ۾ وري اهو ساڳيو سير يا دورو ڪري - جڏهن طرح
 ميور ۽ پڇي هج ڪري ۽ اهو هج وري ڦٽي بي ڪل وٺي وڌي وڌو
 درخت ٿئي ۽ اهو وري ميور ڪري .

رسي آخر جو نقطو تائين آڻڻ
 ٻيو ڀيرو ڦيري، ڇڻ آهي پرگار
 ڪري ساڳيو اهو ڪم ٻيهر ڪري
 ڪري هڪ وار جڏهن پوري مسافت
 ڪري حق اُن مٿي قائم خلافت
 تڏا سچ ٺاهي هي تو ان سمجھ معندي
 تجلبي عين دي، هو ٿيا ظاهر را
 ٻڌي ڇڏو وصف ڇا آهي نهايت
 ورط منڍ ڏي، رجوع الـي الهدايت
 نبوت پورين ٿي ظاهر منجه آءِ
 ڪمال اُنجو نبين جو ٿيو خاتم

- ۱۔ ڪو گمان ڪندو ته مٿين ذڪر مان تڏا سچ جو مطلب ٿو
 نڪري يعني روح هڪڙو ۽ ٻن مٿي ٻئي ۾ اچي، پر ائين ناهي.
 هي آهي هڪڙي سالڪ جي عارف ڪمال تشراف کان پوءِ سندس
 ارشاد يا مرشد جي وسيلي حقيقت جو ڳجهه ٻئي مريد مان ظاهر
 ٿئي۔ انهيڪان وري ٻئي ۾ انهي طرح سلسلو هليو هلي۔ تڏا سچ وانگر
 هن ۾ هزارين بدن ناست ناهن ٿئي تجلبي يا نور يا حقيقت
 ساڳي هلي هلي۔ ۲۔ هي آهي نهايت يا هڪڙي و جي وصف۔
 ۳۔ جيئن خاتم الانبيا نبوت جو ڪمال آهي تيئن خاتم الاوليا
 ولايت جو ڪمال آهي۔ سو آهي امام محمد مهدي جو قيامت کان
 اڳ و ظاهر ٿيو آهي۔

جماد ۽ جانور ۾ پٽ پوي جان
 نه دنيا ۾ رهي ڪو ڪڙو ڪافر
 حقيقي عدل سڀ ڏکري ٿئي ظاهر
 سڃاڻي سر وحدت جي کان اوج
 ٿئي پيدا انهي ۾ وجهه مطلق

سوال پنجنون

آهي وحدت جي گنج ڪان ڪير واقف ؟
 سڃاڻي ڇا ڪي ٿو سڌ جي جو عارف ؟

جواب

آهو وحدت جو واقف آهي پيچند
 ڇڏي جاڻي جو درد و جاپ جا مقصد
 ۲ عارف جي نظر ۾ ڪو وجود آه
 آهو مطلق هميشه منجبه شهود آه
 نه دستي ٻي سڃاڻي ري حقيقي

۱ يعني توحيد جو اسرار ظاهر ٿئي ۽ حقيقت انسانيءَ جو
 ڪمال پوري طرح پيدا ٿئي . ۲ - يعني آهو عارف سڃاڻي
 نه وجود واحد مطلق آهي ۽ ٻيو ڪو به وجود ڪونهي ۽ جيڪي
 آهي سو انهي جو عڪس يا ڏيکاءُ آهي . ۳ - يعني هي معرفت
 ٻن رستن سان حاصل ٿي ٿئي يعني دليل يقيني سان يا ڪشف
 سان ، يعني عين اليقين ۽ حق اليقين سان عارف ٿيندو .

يا اُو جنهن سڀ وڃائي پنهنجي دستي
 ڪندا ڪڙهه ڄاڻ پنهنجي دستي تون هڏي
 اهي سڀ پاڻ کان اڃا ئي تون ڇڏي
 بهاري صاف ڪر تون دل جو حجرو
 ڏسين محبوب جو پوءِ اهر حجرو
 اچي اندر، جڏهن نڪرين تون ٻاهر
 ٿي بيخود ٿا ڪري هو حسن ظاهر
 ٿي محمود منزل ۾ مڪاني
 ٿي بي يسمع ۽ بي يبصر نشاني
 موانع چار ڪر تون پاڻ کان ڏور
 تر تنهنجي دل جي حجري ۾ اچي نور
 حدت توڙي نجس تون پهرين ڪر ڏاس
 بيا آڏن گناہ ۽ شر ڪو سواس

-
- ۱ - يعني پاڻ کان بيخود ٿي تر حق جي وحدت وجود تائين
 رسين . ۲ - تون جو نڪرڻ يعني تعين، جو حجاب آهي، سو
 نڪرڻ يا خودي جو نڪرڻ . ۳ - هي مقام محمدي آهي جو
 بقا بعد الفدا جو مرتبو آهي . بي يسمع ۽ بي يبصر مٿي آيو آهي .
 ۴ - چار منع ڪندڙ يا روڪيندڙ شيون . ۵ - ظاهري بدن جي
 هليڻائي .

ٿيا آخلاق بد، جي ٿيا مرن جان
 ۽ ڇو ٿان غير سٺ، گذرن جي دل مان
 انهن کان پاڻ کي نڪر پاتڪ غازي
 تر پوءِ تون ليڪچرين بيشڪ نمازي
 وڃائي پاڻ تان تون پاڪ ٿين ربي
 ٿيو معروف عارف پوءِ هڪ شي

سوال ڇهون

جي ٿيا معروف عارف ذات هڪ پاڪ
 طلبت ٻر ڇو رهي ٿي پوءِ هي خاڪ؟

جواب

۱. ٿي بيشڪ تون نعمت کان حق جي
 سڃاڻين نور حق جي سان تون حق کي
 اهو ئي عارف ۽ معروف آهي
 مگر سچ جو اثر ٿي خاڪ چاهي

-
۱. جنهنجي مڙيا ڪري ماڻهو جانورن جي مثال آهي.
 ۲. دن جي پاڪائي غير کان. ۳. جڏهن حق کان سواءِ ٻيو
 ڪي نه ڪينهي ۽ تفاوت رڳو تقيد ۽ تعين جو آهي تڏهن عارف
 ۽ مغزوف هڪ ٿيا ۽ هر هڪ مٿس ذاتي ٿيو. ۴. يعني آدم.
 ۵. يعني عالم يا اديان زبتر جي ذري جي مثال آهن ۽ حق سچ
 جي مثال آهي.

ٿئي ڌري جي پوري ڇو نه اميد
 رسائي ٿيندي ٿاڻي ۽ نور خورشيد
 آلت پريڪر ڪنهنڪي خدا ڇو؟
 وراڻي ۾ آندو ڪنهن بلڪل ڇو؟
 مٿي جنهن ڌيئرن آدم جي رٿائون
 لکيو ايمان جو اٺم ليکيائون
 لکيو سو چڪڙن ٻنڌا پڙهين ٿون
 سڀئي جا ٿين اهو جيڪي گهرين ٿون
 آلت جي عهد ڪئي جيڪو، نه پار ٿئي
 ٿي نادان، بندگي حق جي فرسار ٿي
 ازل ۾ آهي جي حق کي ڦهلو ٿو
 نه ديت پئي ٿو ان ڌسي لڳي سڳي ٿو
 ٿو ان ڪر ديدار آندو اڄ صفائي
 سڀاڻي آندو ڪر ديدار ذاتي

- ۱- ادا وراڻي حقيقت انساني يا آدم جي اولاد ڌني.
- ۲- قرآن ۾ آهي ته اولاد ڪتب في ٿاويهم الايمان. ۳- يعني ادا ورتو وارو ٿو ۽ وجود ٿئي ۽ ڪيئي مگر وجود ٿيڻي ۾ وساري ڇڏي، تعين يا جسر جي حجاب ڪري.

مثال

انڌي کي ڄاڻي ڄمڪان ٿي اُونڌا ٿي
 رنگن جي اُنکي پوندي سڌ نه ڪاڻي
 ڏسي ائين سگهندو آخر عقل عُقبلي
 ڏسي ڄڻ ڪو رمادر زاد دنيا
 رکي ٻيو رستو ماڻهو عقل ڌارا
 ڏسي ڄڻ انسان ڪهي اسرار سارا
 ڳڻهو سو جان ٿي ۾ رب رکيو آءِ
 اڪل ڄيئن لوڻ پاڻي ۾ رهي بام
 اُهي ڀيتي جڏهن هڪٻئي سان ٺڪن
 تڏهن ٿئي هردو عالم تنمان روشن
 يقين نسخو الهي خود تون آهين
 لهين ڳولي اندر جيڪي تون چاهين

-
- ۱ - يعني آخرت جو احوال دنيا جو ماڻهو اهڙو ڏسي سگهندو
 جهڙو ڪو ڄاڻي ڄمڪان انڌو ڏسي سگهي، يعني عقل جي اتي جاءِ
 ڪانهي. ۲ - اهو ٻيو رستو، جو ظاهري ۽ نظري عقل جو ٺاهي
 سو آهي ڪشف ۽ الهام جو، جو عشق دل جي منڍائي ۽ عبادت ۽
 سلوڪ ۽ مداامي توجه سان حاصل ٿو ٿئي ۽ جو نبين ۽ ولين جو
 رستو آهي. ۳ - من عرف نفسه فقد عرف ربه.

سوال ستون

سو آهي ڪير جو چئي ٿو انا الحق
چيو جنهن ائين ، مڃو هو يا هو احمق؟

جواب

انا الحق سان گلي ٿو سر مطلق
سو حق ري ڪير ٿيو ، چئي جو انا الحق؟
آهن ذرا سڀني عالم جا منصور
ڪڏهن ٿا مست بيخود ڪڏهن مخمور
ٿي اِيءَ تسبيح تهليل آنجي دائر
رجن ٿا نٿ انهي معنيٰ سان قائم
جي پائين ٿئي اهو سڀ ٿو ٿي آسان
وَ اِنْ مِنْ شَيْءٍ يَسْبِيحُ بِحَمْدِ رَبِّكَ قُلْ لَا يَعْلَمُ السَّمْعُ وَلَا الْبَصَرُ وَلَا يَحِيطُ بِشَيْءٍ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَلَا يَـُٔوْدُهُ حِفْظُهُنَّ يَوْمَ تَسُـَٔلُ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ عَنْ يَوْمَئِذٍ مَا لِلَّهِ مِنْ شَيْءٍ غَيْرِ ذِي عَرْشٍ عَظِيْمٍ

۱- يعني بيشڪ سڀ اسرار کلي پون ٿا . ۲- مستي پوري بيخودي ۽
فدا ۽ سکر آهي ۽ مخموري يا خمار پوري بيخودي ناهي ۽ اها
شريعت ۽ طريقت هر منع ٿيل آهي . شاهه عبداللطيف ٿو چوي ته
”سيت ٻيچار هرين جي سیت هوت حضور - ملڪ مڙئي منصور
ڪهي ڪهندين ڪيترا“ ۳- يعني سبحان الله ۽ لا اله الا الله جوڻ
يعني سڀڪا شي انا الحق هئي چوي . ۴- ان من شي يسبح
بحمده جي آيت مان به اهوئي مطلب ٿو نڪري ته سڀڪا شي
سبحان الله ۽ الحمد لله ٿي چوي .

پڄين جي نفس پنهنجو تون ڪپهه جيئن
 تر پٺ حلاج وانگي تون به چئين ٿيئن
 ڪپهه پندار جي ڪڍ پنهنجي ڪن مان
 ندا ساڳي ٻڌين هر شيءِ جي واٽن
 تون آ منجهه وادي آيمَن تر نا گاه
 ٻڌين ڪنهن وٽ منجهان اٿي آنا الله^۲
 چئي وٽ جي آنا الله، چوروا نام
 تر ڪو ڪه نڪه ٻانهو چئي آنا الله؟
 جنهنڪي دهر ايمان ۽ يقين آه
 سو جاڳي ڪري هستي ري پيو ڪين آه
 انايت اصل حق کي جڳائي
 جو حق حاضر ۽ هو غائب چوائي
 جناب حضرت حق کي ڏوئي نام
 سندس درگاه هر مائي توئي نام
 آه تون هو، ٿئي ڪه ڇيز آهين

۱ - حلاج يعني ڪبههچر وارو - لقب آهي منصور جو جنهن
 انا الحق ٿي چيو. ۲ - جيئن حضرت موسيٰ ٿي ٻڌو. ۳ - يعني
 آه چور يا انا الحق چور حق کي جڳائي جنهنڪي هو يا غائب
 سڏڻ مناسب نامي جو حق هميشه حاضر آهي. ۴ - يعني آه ۽ تون.

جو وحدت ۾ تفاوت ڪونه پائڻ
 ٿيو پاڻان جو خالي سڀ ڀڄي ساز
 آنا الحق جو ٻڌي سو هر دم آواز
 ٿئي باقيءَ سان گڏ جي غير هالڪ
 ٿين ٿئي هڪ، سلوڪ ۽ سير سالڪ
 حلول ۽ اتحاد اِيءَ ناهي حالت
 جو وحدت ۾ ڏوئي آهي ذلالت
 حلول ۽ اتحاد آهن منجهان غير
 مگر وحدت ٿئي پيدا منجهان سير
 تعين هو جو هستي کان جدا ٿيو

۱ - يعني جڏهن تعين يا غير سڀ ٽڪري ويو ۽ وجود مطلق
 وڃي رهيو تڏهن شين جي وچ ۾ تميز ۽ تفاوت سڀ ٽڪري
 ويو ۽ سڀ هڪ شئي ٿي پيون . ۲ - حلول آهي حق جو
 غير يا ڪنهن ٻي شئي ۾ اچڻ ۽ اتحاد آهي ٻيءَ شئي سان گڏجي
 هڪ ٿي وڃڻ. اڍي ٻئي ڪنڌ آهن ٻه وحدت حقيقي ۾ غيريت جي
 اصل جاءِ ڪانهي. ٻي شئي اصل آهيئي ڪانه سواءِ حق جي. ڏوئي
 جو نالو ئي ڪونهي — ذلالت يعني گمراهي ۽ سير ٻئي بيت ۾
 ڪثرت ٿو ڏيکاري جنهن ۾ وحدت لڪل آهي. ۳ - يعني
 ائين ناهي ته توکي ڪا هستي آهي — اچڻي باطن جي ذاتي ڪر — توکي
 هستي اصلي ڪانهي — ائين ناهي ته حق بندو ٿيو يا بندو حق ٿيو —
 اهو ته حلول ۽ اتحاد آهي — پر وجود مطلق رڳو حق آهي ٻيو سڀ
 تعين آهي. اهو شمار ۾ نٿو آئي ته ٻيو حق کان سواءِ ٻيو ڪي به ڪين رهندو.

نه حق بندو نه بندو سان خدا ٿيو
 هي مخلوقات كثرت منجه وجود آه
 نه جيڪي ڏسجي ٿو سو عين ٻڌ آه
 رڪي آئينو ڏس پنهنجي برابر
 ٻيو ماڻهو ڏسين ٿو تنهنجي اندر
 اهو عڪس آهي ڇا؟ ڪو ٿير آهي
 نه هي آهي نه هو، ٻيو ڪير آهي؟
 بذات خود جذمن آه آهيان موجود
 نمود آهي تڏهن اي پاڇو بي بود
 ڪڏهن ٿئي ڪين هستي نستي ڪڏ
 ٿئي ڪيئن نور ۽ ظلمت ٻئي ڪڏ؟
 آهي هڪ نقطو، ڏسجي ليڪ ساري
 ٿڙو تڪرو ٿو ڏسجي ٿر جاري
 ٻيو ڪو ڪو نه سچ ۾، آه ۽ وا

۱- سڀ مخلوقات يا جيڪي ڏسجي ٿو سو وحدت يا وجود ۾
 كثرت آهي ۽ انهيڪي ڪا ذاتي هستي ڪانهي. هيٺ انهي جا ڪي
 مثال ٿو ڏئي - ۲- يعني اهو عڪس رڳو مڪڙي خيالي مثالي
 صورت آهي ۽ نمود بي بود آهي - ڏسجي ٿو مگر حقيقت ڪري
 آهي ڪي ڪين - ۳- يعني ۾ صد گڏ ٿي ڪين سگهندا.

تڏهن ڇو مُونکي آهي ڇا هي ٻوڏ؟
 سڄو عالمِ الهي جو ليو نمونو
 تون سمجهي ڪر سهي اي سِرُ اُونهو
 جڏهن ٻي هستي حق ري ٺاهي الحق
 وڻي ٿي ڇو، هو الحق يا اڏا الحق
 نمايش و همي ؟ هستي ۾ ڪر فرق
 تون وٽ حق کي تعين ۾ نه ٿي غرق

سوال اٺون

چون مخلوق سالڪ کي ڇو واصل
 سلوڪ ۽ سير ڪين ٿيو اُنکي حاصل؟

جواب

وصال حق آهي خلقون جدائي
 ٽيڻ بيڪانو پاڻون، آشنائي
 آهي ممڪن ۾ هستي وقت واجب
 تعين سان عدم ۾ ٿئي ٿو غائب

۱ - نبود و همي يا تعين . ۲ - امڪان نبود بي بود آهي . جڏهن
 نبود و همي ويو تڏهن باقي ٻڌ ٻڌ ٿيو . اهو نبود جيسين هستي ۾ يا
 نبود ۾ آهي تيسين واجب يا وجود ٻيو ڄاڻجي .

وجود ايشن هر دو عالم جو خيال آه
 بقا جي وچر چٽل آنکي زوال آه
 نه ٿئي مخلوق هرگز حق سان واصل؟
 عدم ساڪن کي ڪيئن ٿئي سڀو حادثي؟
 آهي نيت جسر عالم جو هر ۽ عرض
 اُنهيڪي ناول عرض ۽ عمق ٿيو فرض
 مَرڪب جسر ٿيو صورت هيو لاجي
 آهي آهن سڀئي معدوم آهن
 حقيقت ٻانهنجي پٺ ڪر توڻ معلوم
 نه موجود آهي ذاتي ۽ نه معدوم
 آهي ممڪن سوا هستي جي معدوم
 نه هستي ٿئي ٿي ري امڪان معلوم

۱- جسر جڙيل آهي صورت ۽ هيولائي مان جي ٻئي معدوم
 آهن - ۽ جسر کي جوهر ۽ عرض ٿئي ٿو؛ ادي به ٻئي معدوم آهن -
 مطلب جيڪي عالم به آهي سو سڀ معدوم آهي هستي رڳي حق
 جي آهي جنهنجي ڪري هت ڏسجن ٿا. ۲- ممڪن يا
 امڪان واري شيءِ حقيقت ڪري معدوم آهي مگر اصل واري
 هستي جي موجود ٿي شمار ڪجي ۽ اصل واري هستي به انهي
 امڪان يا تعين کان سواءِ جيڪر معلوم ٿي ڪين سگهي تنهن
 ڪري اهو ٻئي معنيٰ وحدت ۽ كثرت ضروري آهن.

وجود آهي سڄي عالم ۾ ساري
 تعين امر آهي اعتباري
 نه آهن اعتباري امر موجود
 ۱ ڪٽل ۾ ڪٽ، هزار ۽ لک ٿئي زوڊ
 ۲ آهي عالم کي هستي، پر مجازي
 حيوانه الدنيا آهي اهو بازي

مثال

منجهان دريا بخار آب ٿي اُٿي ٿو
 وري قدرت سان ڌرتي تي وسي ٿو
 مٿان گرمي اچي سڄي انهي تي
 وري آب ٿي اُٿي ڌرتي تان آب ٿي
 هوا پاڻي مٿي گرمي سان گڏجي
 ٿئي ساوڪ، نباتي شڪل سڌجي
 وري ساوڪ ۽ اوڙ ڪاٿي حيوان

۱- حقيقت ڪري تعين موجود نه آهي معدوم آهي مگر اعتبار
 ڪري فرض ڪجي ٿو ته موجود آهي. ۲- ادا هستي عالم جي
 حقيقي نه ۽ مجازي ۽ قرآن ۾ آهي ته انما حيوان
 الدنيا لعب و لهو.

وري حيوان کي کائي ٿو انسان
 ڪري انسان پنهنجو نسل پيدا
 منجس ٿئي روح حيواني هوندا
 بدرجي ٿئي اهو طفل ۽ جوان پير
 پرائي علم عقل ۽ فھر تدبير
 اجل پوءِ موڪلي اٿڌي ٿو رب پاڪ
 وڃي ڏنهن پاڪ پاڪ ۽ خاڪ ڏنهن خاڪ
 نهايت آهن جزا عالم جا ڪوڍا
 ٿڌو ڪو چڻ منجهان وحدت جي دريا
 ٿئي آغاز والڪي اٿڌو انجام
 ڪهڙي کن نيسٽ جو چڻ هست ٿيو نام
 ڪري ٿي موج وحدت جي نهايت
 ڪان ٿر ٿڌن بالاس آهي آيت
 وڃي مرڪز ڏي موٽي نقطو درڪ
 جڙي کي ڪل جي، شي کي اصل جي ڇڪ
 ٿڌن ٿئي قرب حق جو توکي حاصل

۱۔ هي قرآن مان آيت آهي جنهنجي معنيٰ آهي ته جنهن
 ڪالهر مٺي ڪانه - يعني هي ٻڌا آهي، اڄ آهي هر ڪالهر مٺي ڪانه

چڏي جڏهين ٿوئي ٿين تنهنسان وصال
 وصال اصلي اتي تارخ خيال آه
 ٿيو ٿيو جي خيال دل ٿان، پوءِ وصال آه
 ٿيو ممڪن نه ڪنهن پر حد کان غائب
 نه واجب ممڪن ۽ ممڪن نه واجب
 ٿيو را ٿيا گهڻا ما ٿيو ڪي در پيش
 ڪري اچ وڃ اچا تن تي ڪم و پيش
 جڳائي اُنڪي تن سڀني جو ويچار
 ٿئي معنيٰ حقيقت اُن تي اڻڀار

سوال نائون

پاڪين ۽ ممڪن ۽ واجب جو ٿئي وصال
 آهي ڪين ۽ حق جو قرب ۽ بعد در اصل ؟

۱ تعين هڪڙو خيال يا دهر يا نمود بي بود آهي. اهو جڏهن
 ممڪن ٿيو ته هن وصال ٿيو. ۲ يعني ممڪن انهي هستي جي ڪري
 موجود يا واجب نه ڄڻو، اعتباري ۽ معدوم ڄڻو. اُنڪي اصل واري
 هستي ممڪن به ظاهر ٿيو ڪري معدوم به ٿي ڪري. ۳ ظاهري
 يا معنوي طور انسان جي لاءِ گهڻائي اچا بيا آهن. جنهن منجهس
 هيستائين ڦير ڳير ٿيندا آيا آهن تنهن اڳتي به ٿيندا رهندا.

جواب

حقيقت اُنهي ٻڌ تون ڇاڻ مون کان
 آئين نڌيڪ پر تئين ڏور ڀاڻان
 عدم ۾ ڪيو ڇڏين هستيءَ ڏاهو رو
 تڏهن ٿيو قُرب بعد ۽ ڪهڙي پورو
 قُرب^۲ اُو آءِ جنهن تي رش ڪيو نور
 بعيد اُو نيسٽ، جو ٿيو هست کان ڏور
 اندر مان نور جي توکي رسائين
 ته هستي پنهنجي کان توکي ڇڏائين
 مَرِين هن ٻُڌ ۽ ڏاڍو ڏيئي چو
 ڪڏهن اُميد اُنمان ۽ ڪڏهن پوءِ

۱ يعني ممڪن ۽ واجب انهن هن صدين جو گڏ ڄڻ ۽ حق کي ڪرڻ جو ڏيکاريو ۽ ڪن جو پري ٿيڻ ۽ درجن جي گهٽ وڌ ٿيڻ جو سبب اهوئي آهي ته هستي عدم ۾ يا نيسٽي ۾ ظاهر ٿئي. ۲ هن ۾ انهي حديث جو اشارو آهي جنهن ۾ ته ان الله خلق الاخلاق في ظلمة ثم رش عليهم من نوره فمن اصاب به ذالك النور اهدى ومن خطاه ضل و ضل - هن ۾ قُرب ۽ بعيد جي معنيٰ ڏني اٿس ته جنهن تي نور رش ڪيو يا پيو سو قُرب آهي ۽ بعيد اهو آهي جو اصل وجود کان پري آهي. ۳ يعني هن جسم جي هستي ۽ نيسٽي يا وجود امڪاني مان توکي ڇا حاصل آهي؟ جو انهنجي لاءِ حيران ۽ پريشان ۽ خواهشمند آهين؟

۱ ڊڄي اُنکان نر، جو اُنکي سڃاڻي
 ۲ ڊڄي ٿو ٻا رڙو پاڇي کان پنهنجي
 وڃي ڊپ جڏهن طالب هر تون وڃين ڊڪ
 گهري ٿو گهوڙو تازي ڪين ڇڪ
 اٿي ڊپ ٻاهر دوزخ جي کان ڪڍو
 جو دستي کان ٿين تون پاڪ آجو
 ڏئي ٿو ٻاهر ۾ ڀڄ سون جيلڪا
 نه هوندو من، تڏهن سڙندو وري ڇا
 ۲ تون آهين پاڻکي پاڻيئي آڏو
 خودي توکي رڳو ڪوڙائي ڪاڏو

۱ جيڪو سڄو عارف آهي ۽ حق کي سمجهندو ۽ حقيقت
 جو واقف هوندو - و حق کان نه ويندو. اهو پنهنجي وجود کان فاني
 ٿيو تنهنڪري نڪ خوف نڪو خطرو - ۲ سڄو طالب يا عاشق سیرالي
 اللہ ۾ آرام ڪين ڪندو ۽ پيو طلب ڪندو تڪ ڪمال جي منزل
 تي رسي - اهو نڪي گهوڙي وانگر آهي - ڇوڪر آهي خدا جو عجب
 ۽ دوزخ جي عذاب جو خوف، انهنجو هنڪي احتياج ڪونهي جو
 رواجي ماڻهن لاءِ ضروري آهي - ۳ يعني فقط خودي يا اناانيت
 توکي آڏو آهي ۽ نقصان ٿي سگهي جي ادا مجازي هستي يا تعين
 جڏهن ۽ پاڻ کان فاني ٿين ته پوءِ حرڪتي ڪانهي - تون پنهنجو
 پاڻ حجاب يا پردو آهين اهو ڪري ڇڏو.

ٽئين جي پاڻ ۾ پنهنجو گهٽيار
 ته عالم ٿيو حجاب ۽ پردو ڪپار
 وجودي دور جو تون جزو دينيون
 تون آئين نقطه وحدت جي سامهون
 تعين تو ۾ عالم جي ڪيو ٿير
 چئين شيطان جان مون جهڙو ٿيو ڪير
 انهيڪان چئين منکي خود اختيار آه
 جو تن گهڙو ۽ من اُنجو سوار آه
 ۽ تن جي واپ جهڙن من کي ڏنائون
 تڏهن تڪليف سڀ من تي رکيائون
 آهي نادان اهي آتش پرستي
 اها حرڪت آهي هستي جي مستي
 آهي ڇا اختيار اُنکي اي جاڳل

اقران ۾ آهي ته ابليس جي وادم جي نالي ته انا خير من - ائون مرضي
 پنهان صوا ملائي ڪم ڪرين ٿو ۽ عقل ۽ روح جي اشاري تي
 هلي ٿو تڏهن پائين ٿو ته اختيار وارو آميان پراڻا تنهنجي عاطفهي
 آهي - ۳ آتش پرست يا گهرو پنڌ آڏن نه خير يزدان ٿو ڪرائي
 ۽ شرادر بهان - اهو غلط اعتقاد انهي ڪري آهي جو ماڻهو سمجهي ٿو ته
 آ؟ آميان - اها سڀ خرابي پاڻ ۾ هستي وسڻا جي آهي . نت خير ۽
 شر الله کان آهي .

جنهن جي ذات آهي نيست بالبل
 جذه دن ٿيو ڏوڏ ٽنهنجو مثل ڏاڏو
 ٿيو اختيار ٻئي جو توکي ڇا سوڏ
 جنهن کي پنهنجي هستي ذاتي
 ٽنهن نيڪي بدي ذاتي نه پاتي
 مڃي ها جيڪڏهن مختار آدم
 ته دائر خوش رهي ها جگر ري غمر
 آهي مختار حق ڪ، آهي ٻيو ڪير
 ٽوڙن پنهنجي حد کان ٻاهر نه رک پير
 اتي ٽنڊير ڪيو ڏڪڙن کي قدر ري
 ٻين کي جبر ڪيو لاچار جهري
 جنهن ماڻهو جو مذهب غير جبر آه

۱ معتزل جي نالي اشعار چوندا آهن ته هو قدرتي آهن جو سڏن
 ٿا ته انسان کي ڄاڻي هيجڙي جي قدرت آهي ۽ اشاعر جي نالي
 معتزل چوندا آهن ته قدرتي آهن جو دوسر ڪم تقدير يا قدرتي
 معتزل ٿا ڄاڻن ۽ جهري به آهي آهن - جبر اختيار جو ضد آهي
 ۲ حديث آهي ته القدر به مڃوس هذه الامت . مڃوس يا گير انڌي
 ڪري جو ڏڪڙي کي خير جو خالق ۽ ٻئي کي شر جو خالق ٿا چون .
 ۽ هي حديث آهي ته القدر به خصم الله في الضرر . انڌي موجب بندو
 قدرت پنهنجي همت رکڻ ڪري خدا جو دشمن ٿئي ٿو . جهرين
 موجب بندو ٻيڙ جهڙو آهي ، فعل جو کيس ڪوبه اختيار ڪونهي ،
 اختيار سڀ خدا کي آهي .

نبي جي قول موجب مثل گجر آدم
 منجھو سي آدم من چئي ٿو ۽ پڙدان
 چوي آءُ ۽ دؤ اديت جي نادان
 انسان فعل جي نسبت مجازي
 حقيقت ۾ ادا نسبت ٿي بازي
 دي ٿيندجو فعل توکان ان ٿيو پيدا
 تون خلقتين، تو ۾ ٿا حق ٿئي دؤ پيدا
 ٿيو ان ٿي جان ۽ تن کان مُقدر
 ٿيو درڪ جي آءِ درڪ ڪر مقرر
 هزارين سال ڪمي ابليس طاعت
 مگر آخر مٿس پيو طوق لعنت
 ۽ آدم ڪيو گناه ۽ دؤ ۾ پائين
 ڪري تو ٻي مٿي تان بار لائين

ا هي يعني جو جهري ناهي يا معزله جي خير حق کان ۽ شر نفس
 يا شيطان کان ٿا پائين اشارو جو ويساڌ آهي سڀ ڪم حق جي
 بند ۾ کان آهن مگر ڪسب ۽ ڪوشش اسلامي ۾ ضرور آهي - اهي
 ٻئي دؤ ٿي ٿا ڪن يا آءُ ۽ هو ٿا چون - ۲ تنهنجي هيدا ٿين کان اڳي
 تنهنجا ڪم حق جي عام ۾ معين هوا - تنهنڪري پنهنجي قدرت
 سان تون ڪي نه ڪري نتو سگهين. تون پيدا انهي لاءِ ٿيو آهين
 تر پاڻ کي آرسِي وانگي صاف ڪرين تر حق جا ذات ۽ صفات ۽
 اسمو تو ۾ ظاهر ٿين.

آدي حيرت، ڪيو هن ترڪ ماہور
 ٿيو دي لطف حق جي ساح مغفور
 ڪٿي وئي منع هن کي، ٿيو هو ملعون
 عجب هي ڪم ٿيو بي چنڊ بي چون
 آدي درگام حق جي لا آباي
 ٻڃي ڪنهن پر قياس اُنکي خيالي
 آزل هر چاهو، اِي سمجھيل نه ٿيو سبل
 جو ڏکڙو ٿيو محمد پيو اڏڙ جبل
 خدائي جي آدي لائق وڏائي
 نه علت فعل جي گواي خدائي
 ٿو لطف ۽ قهر پڻ اُنکي جڳائي

۱۔ يعني لعنت شيطان تي پئي ۽ مهر باني آدم تي ٿي، جنهن گناه
 ڪيو هو ۽ نافرمان ڪئي۔ ابليس ڪمال جلالت ۽ انايت
 جي صورت آهي۔ آدم جو گناه ابليس جي لعنت جو سبب ٿيو۔
 ۲۔ حديث قدسي آهي ته هو لا في الجنة ولا ابالي بطاعتهم يعني
 حقه اهل بي هرواه آهي سندس ڪن جي لاء علت يا عرش ضرور
 نه آهي۔ انهيڪان پاڪ آهي۔ ۳۔ هڪڙو چونڊيل ٿيو ۽ پيو
 لعنت ڪيل۔ انهيچو سبب سمجهڻو منڪل آهي۔ ۴ ڪم جو
 سبب يا عرش خدائي جو لائق نامي۔ قران ۾ آهي ته تعاليٰ عن ذالڪ
 علوا كبيرا۔ ۵۔ يعني خدا ۾ جمالي ۽ جلالي صفتون ٻئي هٿ
 گهرجن ۽ بندي جي لاء محتاجي ۽ لاجاري ضروري نٿا آهي۔
 انهيچي طاهر ڪرڻ لاء خدا ۾ قهر ۽ جبر ۽ لطف ۽ رحم ضروري آهن۔

ٿو ڦير ۽ جبر کان بند و سڏائي
 ٿي ماڻهو ۾ ڪرامت اڻڌاري
 حلي اُن تي نه اُنڃي اختيارِي
 آڏي بي وس، سندس ٿا تنگ ٿي حد
 انهي دوندي ۾ ڀڄيس نيڪ ۽ بد
 نه آهيس اختيار ۽ آهي مامور
 عجب مسڪين، ٿيو مختار مڃو ر
 نه آهي ظلم هي، هي علم ۽ عدل
 ستر آهي نه هي، هي ادا ۽ فضيل
 شرع ۾ ٿو ڪي ايئن تڪليف ڪيائون
 جو پنهنجي ذات کان تعريف ڪيائون
 ڪري تڪليف ٺهندو عجز ٺاڌو
 تڏهن عالم کان نڪري ٿين ٿون ٻاڌو

۱ - يعني ڪرامت يا خرق عادت ماڻهو ۾ سندس وس جي ڳاڙهه
 ناهي، اهو خدا جو تصرف آهي جو ماڻهو ۾ ظاهر ٿو ٿئي - ۲ يعني انسان
 وس وارو نه آهي بي وس نه آهي - قول آهي ته لا جبر ولا تنويت بل اهر
 بين الامر. ۳ - انسان تي شرع جي تڪليف انهيلاءِ ٿي آهي جو
 کيس معرفت ٿي آهي ۽ طاقتي ۽ خدا کي سمجهائي سگهي ٿو ۽ علم
 ۽ قدرت جو مظهر ٿيو آهي. ۴ - يعني جڏهن ادا تڪليف پوري
 طرح ادا ڪري نه سگهي ۽ انهن عذر ٿئي ۽ سمجهي ته آءُ ٻار ڪي
 نه ڪين آهيان - ادا طاقت سمجهائجي آهي - ٻار وڃ مان نڪري وڃي

لهين تون پاڻڪان اصلي رهاڻي
 بقا بعد الفنا جي منزل آئي
 ادا وڃي، پنهنجا رڪر سڀ ڪم ڦڙا ٿي
 تون راني ره سدا رب جي رضا تي

سوال ڏهون

ڪنارو جهنگ جو لُٽَڻ آهي، سو دريا
 آهي ڪهڙو، ٿئي ڪو هر جهنگمان پيدا؟

جواب

آهي هستي اهو درياھ سارو
 ڪلام ۽ لُٽَڻ ٿيو اُنجو ڪنارو
 سڀڻ آهن آڪر ۽ لُٽَڻ آڪر
 ۽ دل جي دانش ۽ علم آهي ڪو هر
 اچن هر لهر سان موتي هزارين
 حديث ۽ نص ۽ نڪلن جي ڀارين
 اٿن اُنمان هزارين مڙجون هر دم
 ڪڏهن اُنمان نه ڪن ڦڙو ٿئي ڪم

۱ - نطق جي معنيٰ آهي ڳالهائڻ ۽ حقيقت سمجهڻ. ۲ - يعني
 قرآن جي آيت.

اچي اُن بحر مان ٿو عالم بيشڪ
اُڪر آواز مان موٽي جو ٿيو ڍڪ

مثال

چونڻا جڏهن اچي ٿو ماءُ نيسان
وڃي سڀ ٿي مٽي، مان بحرِ عمان
بخارُ اُلمان اُٿي، پئي مينهن اڪثر
پئي سڀ وات، پئي هڪ قطرو اندر
وڃي موٽي تري ۾، ٿي صدف ۾
ڦري قطرو اهو ٿئي قيمتي در
وري ٿو ٻو ٿئي دريا ۾ غائب
اُٿان آئي ڪڍي موٽي عجائب
بدان ٿينجو ڪنڌي، دستي ٿي دريا
اهي آبِ فيض، ۽ مينهن عالم آسما
۽ عقل اُن بحر جو هڪ آهي غوامس

۱۔ معنيٰ يا علم گويا، وٺي آهي جنهنجو ڍڪ ڪرڻ ۽ آوازن جي
وسيلي ٿو ٿئي ۽ اُهي سڀ وانگي آهن. ۲۔ روهي مينهن مان
هڪڙو آهي بهار جي موسم جو. ۳۔ اسماءُ الهي مينهن وانگي آهن
جي انسان جي دل تي لياقت آدرس ٿا ۽ انرڪن ٿا. ۴۔ يعني ٿو ٻو.

ڪنڌي تي آڻي جو ڳو لي ڳوڻو خاص
 دل آهي علم جي ليءَ مثال ڪي شرف
 ۽ سڀ اُن علم جي، آواز ۽ حرف
 ڪڇي ٿو ساهه، سو وڃ جيئن هلي ٿو
 آگر آواز اُنکان ٻيو ٻڌي ٿو
 پڇي ڇڏي سڀ، ۽ ڪڍي موتي مڙيا دار
 ٿئي ڪي ڪل، ڪڍي ڪر مغز نروار
 پڙهن ٿا علم ماڻهو نڪو ۽ صرف
 جمار اِن علم ظاهر ڪيئون صرف
 اڃا ٿي ڪل ضروري مغز جي ڪاٺ
 ۽ مغز اُن دين جي تون علم کي ڄاڻ
 عمل جو ٿئي ٿو علم حال جي کان

۱ - دل ڪٿر ٿا نو آهي جنهن علم اسماء جو مڃڻ جي
 ڌڻن وانگي، آهي سو گڏ ٿو ٿئي ۽ اکر ۽ آواز انهي علم جي گوهر جي
 هڪڙي سڀ آهي. ۲ - ظاهري علم لغت اشتقاق صرف نڪو،
 ڪل جي مثال آهي ۽ دين جو علم يعني تفسير حديث، مغز جي مثال
 آهي. ۳ - علم قال جو ظاهري علم ۽ عبادت آهي، علم حال جو
 معنوي عبادت ۽ عمل ۽ قرب ۽ مشاهدو ۽ ڪشف آمن - هڪڙي
 جو جسم سان واسطو آهي، ٻئي جو دل سان.

سو بهتر آهي علم ڦال جي کان
 عمل سڪو نه آهي علم جو مٽ
 هي دل جو ڪم، هو آهي جسم جو رت
 ۽ جان ۽ جسم هر ٿيو ڪيترو فرق .
 جو ڪڙو غروب آهي ۽ پيو شوق
 اڃا نسبت آهي منجهه ڦال ۽ حال
 ۽ پڻ منجهه علم ظاهر، ساط اعمال
 نه علم آهي آڏو، ڳولي جو دنيا
 جو صورت ٿي اها، پر ناهي معنيٰ
 هوا ۽ حرس سان گڏ علم ڪن ٿئي
 ملڪ جي نون گهرين، ڪي نون ڪٽي ڪي

۱- جيڪو طبيڪ حال وارو علم ڦال واري علم کان بهتر آهي ته به
 رڳو عمل، جو فقط جسم کان آهي ۽ دل جي حال کان ناهي، اهو علم جي
 برابر ناهي، ڇاڪاڻ جو علم ڦال جو هوندو ته به دل جو ڪم نه جسم جو.
 ۲- يعني جهڙي طرح ڦال جو علم بدني عملن جي به نسبت جان جي
 برابر آهي تهڙي طرح حال علم ڦال جي جان برابر آهي. ۳- علم جي
 صورت ۽ علم جي معنيٰ به شيون آهن دنيا جي طلب وڌي خطا
 آهي تنهنجو ڄاڻڻ علم ناهي. حديث آهي ته حب الدنيا راس كل
 خطيئه. ۴- حديث آهي ته لا يدخل الملائكة بيما فيه كلب
 اوتصاوير.

ٿيو علم آخلاق جو لائق فرشتو
 نه سا دل، جنهن کُتي ڇڏو سرشتو
 وڃي پيرين تون پنهنجي صاف ڪر دل
 بلائڪ ڏاڪري تو وٽ به منزل
 انهيڪان سکر ادا علم وراثت
 ۽ ڪر پوءِ آخرت جي لپي زراعت
 ٻڙهي حق جو ڪتاب، آخلاق ڪر خوب
 سڳي حڪمت حقيقت، ٿي تون محبوب

۱۔ علم وراثت جو آدي عام لدني يا عام معنوي ۽ ڪسفي - ۽
 زراعت آهي آخرت جي لاءِ، دتي ٻوڪ ڪر تر دتي لڏين . ۲۔ يعني
 آيات صفات اسماء الٰهيا پنهنجي نفس مان معلوم ڪر جو خدا جو
 ڪتاب آدي ۽ پنهنجا اخلاق سنڌار ۽ حڪمت سکر ۽ شين جه .
 حقيقت معلوم ڪر.

قاعدو

چڱا اخلاق ٻڌ - آڻل عدالت
تنبان پوءِ حڪمت ۽ عنّت شجاعت
تڻي حڪمت مان واقف جيڪو برحق

۱- حڪيمن جي قول موجب نفس ناطق انسانِي و کي هر قوتون آهن هڪڙي ادراڪ ۽ ٻي تبحرِيڪ. انهن مان هر هڪ جا هر قسم آهن. ادراڪ قوت نظري سان به طاهر توڻي ۽ قوت علمي سان به ۽ تبحرِيڪ قوت شعوي سان به پيدا ٿي ٿئي ۽ قوت شعبي سان به. انهن چئن مان جي هر هڪ وچولي يا اعتدال جي درجي ۾ هوندي ترانيمڪي جدا اخلاق چڻبا ۽ جي انهن افرات يا تفریط هوندي يعني پوري حد کان زياده يا گهٽ هوندا ته خراب اخلاق پيدا ٿيندا - انهن ڪري اخلاق جا پوريان اصول چار آهن. قوت نظري پورتي اعتدال ۽ تهذيب ۾ هوندي ترانيمڪي عدالت چڻبو ۽ قوت علمي جي اعتدال کي حڪمت چڻبو ۽ قوت شعوي جي اعتدال کي عنّت يا برهيندگاري چڻبو ۽ قوت شعبي جي اعتدال کي شجاعت يا بهادري چڻبو - انهن جي افرات ۽ تفریط مان وري جي بد اخلاق نڪرن ٿا ته جيڪو هيٺ بيان اچي ٿو - ته حڪمت مان افرات آدمي پوزرائي ۽ تفریط آدمي احمه ٿي يا اهلوي - عنّت جون آدمي به خراب حدون آهن خود ۽ شره يعني بيحد ٿڌائي ۽ لالچ. شجاعت جون به خراب حدون آهن هٿ ۽ ذليلائي ۽ انهن جي حد آهن بزدلي ۽ اڇائي همت. باقي عدالت ته جيڪو حد آدمي ظلم. انهن جي به حد ڪانهي جو عدالت جي معنيٰ آدمي پورائي ۽ برابري ۽ سخاوتي ۽ سچائي ۽ صراط المستقيم ۽ وچ وارو اعتدال جو رستو به اهو ئي آدمي ۽ بل صراط به ادائي آدمي جا وار کان سنهي ۽ ترار کان تڪي آدمي ۽ جنهن جي هڪڙي پاسي بهشت ۽ ٻئي پاسي دوزخ آدمي.

نه ٿئي آو پورڙو هرگز نه آحمق
 پڇي عفت سان پل شيوت ٿئي چور
 خمود ۽ شره ماڻهو کان ٿين ڏور
 شجاعت نيت ٿاري هٿ ۽ ڏلت
 هٿائي، ٻڌلي، بي وجهر همت
 ڪٿي عادت جنهن پڻينجي عدالت
 ڇڏيو تنهن ظلم، سڌري تنهنجي حالت
 ڇڳا اخلاق ٿيا و چر آهن جي
 ٿيو افراد يا تفریط پاسي
 و چون رستو صراط المستقيم آه
 پنهنجي پاسن کان ٿيو جنهنجي جهمير آه
 ڏکو تلوار کان، باريڪ کان وار
 نه موٽي جي، نه بيٺل جي ڪا آڌار
 ٻين جا به، عدالت جو ٿيو ڪو نه
 سي ٿيا ست، ڪر تنهنجي آبي چنڊ ۽ جد
 آهي هر ڪو عدد به ڪڙو اسرار
 آڏن هي ست، ٿيا دوزخ به ست يار
 بنيو جيئن دوزخ آهي ظالم جي ۱۱

بهشت آدي هميشه عدل جي لاءِ
 جزا ٿي عدل جي نيت نور رحمت
 سزا ٿي ظلم جي اُو نڌاهي لعنت
 اندر ٻاهر جي خوبِي اعتدال آه
 عدالت ۾ عجب جسمي ڪمال آه
 بدن ٿيو يڪدم فعي جڏهن صاف صافي
 پوي حق کان منجھيس روح انصافي
 منجھيس اُن نور کان ٿئي حسن پيدا
 جنهن تي روح ٿئي عاشق ۽ شيدا
 نڪاح معنوي ٿئي تنهن ۾ آندم
 بدن کي مهر ۾ ڏئي نفس عالم
 ٿئي پيدا انهن مان پوءِ فصاحت
 ۽ علم اخلاق ۽ نطق ۽ ملاح
 حقيقي نور وحدت جو ٿئي زور

۱ - قرآن موجب و تفصاحت فيهن روحِي. ۲ - جڏهن صورت
 انساني ۾ حسن ظاهري ۽ باطني پيدا ٿيو تڏهن نفس چتر تر انهي تي عاشق
 ٿيو پوءِ انهن جي وچ ۾ معنوي نڪاح ٿيو جنهن ۾ نفس ناطق انساني
 عالم سارو جنڪي مهر پاڪاين ۾ ڏنو ۽ اوساري عالم جو مالڪ ٿيو -
 انهي نڪاح مان وري جو اولاد پيدا ٿيندو سو آهي فصاحت وغيره
 جي اُتي بهت ۾ ڏنل آهن.

و چٽي عالم ۾ پنهنجي جگر جو شور
 پيمبر ۽ ولي ۽ شاه درویش
 سڀئي با جان دل اُنهي پون پيش
 اثر ٿيو جنهنجو ايءُ سو حسن ڇا آه
 حسن وارن جي منهن ۾ ڪا مٽيا آه ؟
 سوا حق جي نه ٿيندي دلربائي
 اهو تاثير آهي منجهه خدائي
 حقيقي عشق ٿيو حق حق ۾ ناٿر
 مجازي عشق ، حق باطل ۾ ظاهر

سوال يارهون

جُز و ڪهڙو آهي ڪُل کان زياده
 سو ڳولي لهجي ڪيئن ، ڪر مونکي آڱه

۱- لا مؤثر في الوجود الا الله. ۲- حق حقيقي يا وجود مطلق
 حق ۾ ظاهر ٿئي ٿو ۽ باطل ۾ نه. پوءِ باطل حقيقي عدم آهي جو جوڻي
 آهي ته ڪل شيءِ ما خلا الله باطل ۽ حق کانسواءِ ٻيو سڀ غير عدم آهي.
 هڪڙي صورت جمالي آهي يا حق حق ۾ ظاهر ٿيل ۽ ٻي صورت
 جلالي آهي يا حق باطل ۾ ظاهر ٿيل - هڪڙو حقيقي عشق ۽ ٻيو
 مجازي عشق -

جواب

وجود آهي جزو ، موجود ٿيو ڪل
 دؤر مطلق، هي معين، ٿون نه ڪري
 آهي موجود کي ڪثرت ٿي وئي
 ائين ۾ ٿي رکيل وحدت ڏي وئي
 وجودون آهي موجودات ٿي ويا
 جزي وحدت جي ڪمي ڪثرت پيداوار
 جذمن ڪل ٿيو گهڻو ظاهر ۾ سڀ وقت
 جزي پنهنجي کان ٿيو مقدار ۾ گهٽ
 مگر باطن ۾ ڪل کي ناهي هستي
 سو هستي جي ڪري نت زيور هستي

۱- وجود، طاق جذمن تعين يا تشخيص سان آهي تڏهن انهي کي
 موجود ٿي سگهي ۽ موجودات ڪثرت آهي يعني ڪل ۽ موجودات
 جو هڪ پاڻو يا جزو، جو وجود جو جزو آهي، سو ڪل آهي -
 تنهنڪري ظاهري ڪري اهو ڪثرت وارو جزو يعني موجود سو
 اصل واري ڪل يا وجود، طاق بهي تعين کان گهڻو ٿي سگهي .
 ۲- ڪل يعني موجودات، ظاهري ڪري به شمار آهي ۽ سندس جزو
 جو وجود مطلق آهي تنهنڪن البته حقيقت ۾ گهٽ سمجهڻ گهرجي .
 رڳو ذکر يا ظاهر ۾ گهڻو ٿي سگهي - انهي کي ظاهري هستي آهي
 ليڪن باطن ۾ عدم آهي . انهنجي هستي وجود تي تعلق رهي ٿي
 يا انهنجي زيور هستي آهي .

وجود اصلي ٿيو ۽ ٻئي جمع واحد
 اندر وحدت، ٻيهر كثرت ٿي شايد
 عرض ٿيو ڪن، وجود اصلي ٿيو جو در
 ۽ ممڪن ٿي عرض ٿاني ٿيو يڪسر
 ٿئي عالم سڄو در در در معدوم
 ۲- ولايتي زماني آهي معلوم
 سڄو جڳ ٿئي وري در در ٿو پيدا
 هي حشر ۽ ذشر ٿيو در در ۽ در جا
 ۳- قيامت آهي هي، جا چڱي صغري

۱- وجود مطلق جو هر آهي ۽ ظاهري موجودات يا ممڪن يا
 كثرت عرض آهي ۽ ممڪن ۽ عرض حقيقت ڪري فاني ۽ عدم
 آهن، تنهنڪري چئبو ته سڀ ممڪنات ۽ موجودات هر لحاظي
 فاني آهي. ۲- حڪيم جو قول آهي ته العرض لايتقي زماني
 يعني عرض هر گهڙيون بقا نٿو ڪري، هر گهڙي عدم ۽ فاني آهي.
 ۳- حشر يعني جمع ٿيڻ جو تعيذات يا سڀ عالم جي موجودات
 وحدت ڏي رجوع ٿي ڪري ۽ وري هر لحاظي ادا وحدت يا
 حقيقت واحد كثرت هر ظاهر ٿي ٿئي ۽ پکڙيو بڻي ۽ اهو ٿيو نشر
 يعني پکڙڻ جو جمع جو ضد آهي. ۴- حشر قيامت آهي ۽ قيامت
 هڪڙي ننڍي بي وڏي - ننڍي ادا هر گهڙي واري آهي ۽ وڏي
 طاهره الڪبري جا نيٺ اچڻي آهي - اهو آهي يوم الدين يا يوم الجزا
 ۽ هي آهي يوم العمل. هي نشاء الاراي هو نشاء الذانيه - هڪڙي درجي
 بدرجي يا ٿورو ٿورو ٿيندڙ ۽ ٻي فقط هڪڙي دفعي ٿيندڙ، هڪڙي
 اجمالي ۽ ٻي تفصيلي، هڪڙي فاني ۽ ٻي ابدي -

هُوَ اِيندي اڳتي، جا ٻڌجي ٿي ڪهري
جن ۽ هن ۾ تفاوت آهي ڏاڍو
عمل جو ڏينهن هي، هُو ٿيو جزا جو

مثال

جي پائمين سڄي پين اي مضمون ذاتي
تر تو ۾ آهي پل موت ۽ حياتي
ڏسين ٿو جيڪي جڳ ۾ زير بالا
مثال اُنجو ٿوئي ۾ آهي پيدا
جيان هڪ شخص ٿيو تو جان معين
تون جان اُنجي ۽ هو تنهنجو ٿيو تن
ٿيا انسان ۾ ٿي موت جا قسم
هڪ آهي هر گهڙي منجهه ذات نه جسر
ٻيو ٿيو موت اُنجو اختياري

۱- جيئن حياتي جسي ۾ آهي ۽ معنوي ۾ آهي تيئن موت
جسي ۾ آهي ۽ معنوي ۾ آهي - يعني ظاهري ۽ باطني.
۲- جن ماڻهو کي بدن ۽ روح آهي تن جيان ۾ گويا هڪڙو
شخص يا بدن آهي جنهنجو روح آهي انسان - ۳- جن مٿي
ڏيکاريو ٿو ته سڀ موجودات يا ممڪنات عالم جي هر لحاظ
مري ٿي ۽ جڙي ٿي. ۴- اختياري موت آهي پنهنجو نفس مارڻ
يا توبه ڪرڻ. قول آهي ته الموت هو التوبة ۽ اضطراري موت
آهي روح جو بدن کان ڌار ٿيڻ.

۱ ۽ ٿيو انجو مرط ٿيو اضطراري
 جڏهن موت ۽ حياتي ٿيا مقابلي
 حياتي ٿيون ٿي پر ٿيون آدم کي حاصل
 نه ٿي عالم کي ٿيو موت اختياري
 اها ٿي خاصيت انسان واري
 مگر هر لحظي ٿئي ٿو او مبدل
 مري ٿو پوءِ جيئي ٿو آخر اول
 ٿئي محشر هر جيڪي نيٺ پيدا
 ٿئي ٿو نزع ۾ ٿو مان هو يدا
 بدن ٽپندجو زمين، سر آسمان آهر
 ۽ قارا سڄي حواس آهن ۽ جان آهر
 حذا ٽپندجا جبل، اوڀر ٿيا وار
 عناصر سڀ ٿيا ٿو هر نمودار

۱- يعني عالم ۾ موت ۽ حياتي جي نسبت ۾ انسان سان مشابهت
 آهي. مگر هي تفاوت آهي ته اختياري موت يا تو به عالم کي ڪوڏي
 خاص انسان جي لاءِ آهي، جنهنڪري معرفت ۾ حاصل انهيڪي
 ٿئي ٿي. ۲- جيئن پڙهن آدم ۾ هو پوءِ هست ٿيو تيئن ذري
 ذري ٻيو ٿئي. ۳- يعني مرڻ يا بدن کان روح جي جدا ٿيڻ
 وقت. ۴- حواس تارن وانگي آهن ۽ جان سڄي وانگي آهي.

رهي ٿو جيڪي ديت قوت ۾ مخفي
 سو ديت ظاهر ٿئي منجهه فعل نڪري
 ڪرين ٿو جن ڪمن جي ديت تون عادت
 اثر ٽنڊو ڪري تو ٻر سرائيت
 ادي افعالي ۽ احوال ٽينجا
 سڀئي ظاهر حشر جي ڏينهن ٿيندا
 جڏهن ٿاڻي وڃي ڀردو سندو ڦڻ
 ٽين عيب ۽ هنر سڀ ٽينجا روشن
 عمل ۽ خلق نڪري ڪن نهايت
 ٻڙهڻ تباھي السرائر جي تون آيت

۱- هتي ڄاڻ وري وري مٽاڪري ماڻهو ۾ انر هيداڪن ٿا ۽
 انيڪري انهي ۾ اخلاق پيدا ٿين ٿا جي هن جهان ٽئين هان ٿا-
 جيڪا نساني ڪيفيت جلدگم ٿي وڃي ٿي انهي کي حال يا احوال
 چئبو آهي ۽ جيڪا جلد گم نه ٿي ٿئي انهي کي خالق ۽ خوي يا
 اخلاق سڏبو آهي. ۲- جڏهن جسم يا تعين جو طاهري ڀردو گرم
 ٿي وڃي ٿو تڏهن باطن يا اخلاق پڌرا ٿيندا. ۳- سڀ اندر جا
 ڳڻجهه ۽ اسرار قيامت جي ڏينهن نڪري نروار ٿيندا- هي قرآن
 جي آيت آهي- يوم تبلي لسرائر فماله من قوت و لانا صر.

مناسب جسم سان سي ٿين ٿيروار
 ٿين ڪي نور منجھي، ڪي ٿين ڌر
 نه رهندو موت جسمي ۾ جو ڪو نشان
 ٻئي پڪرنگ ٿيندا جسم ۽ جان
 ٿين دل وانگي عضوا ٿينجا سڀ پاڪ
 ڪشافت ۽ ڪدورت سڀ ڇڏي خاک
 ٿئي پٺ نور حق جو تو ٿيروار
 ڪرين اٺ حق تعاليٰ جو تون ديدار
 سقمر رهبر ڏيکاري هستي
 طهورا آهي ميٽر پنهجي هستي
 عجب شربت، عجب لذت، عجب ذوق
 عجب دولت، عجب حيرت، عجب شوق

۱۔ سڀ اخلاق جي اڳي باطن ۾ هڻا سي انهي ڏينهن مناسب
 جسم وٺي ظاهر ٿيندا ۽ فعل ۾ ايندا. ۲۔ دارالآخرت دارالاحياء
 آهي تنهنڪري روح ۽ بدن هڪجهڙا هوندا۔ جي ڪو جسم
 هوندو ته اهو ۾ روحاني ۽ لطيف ۽ صاف هوندو نه بدن وانگي
 ڪثيف ۽ ڪدورت وارو. ۳۔ آيت آهي رسقمر رهبر شراها
 طهورا۔ انهي پاڪ شراب جي نشي سان هستي ۽ تعين جي لذت
 کان صاف ۽ پاڪ ٿيندين۔ فعل توڙي صفت ۽ ذات جي ڪا
 به غلاطت ڪا نه رهندي۔ پاڻ کان فاني ۽ حق سان باقي ٿيندين.

پيشت ۽ حور مان اُتِ دل نه ڇا پئي
 اُنهي خلوت ۾ حق ري ڪين مائي
 اها ڦِستي ۽ حيرت پڻ فنا ٿئي
 خبر ناهي ته اُن کان پوءِ ڇا ٿئي

سوال ٻارهون

قدِير ۽ مُحَدِّث آهي جڏهن جدا ٿيو
 تڏهن ڪيئن هڪڙو عالم ٻيو خدا ٿيو؟

جواب

حقيقت ۾ نه هي ٻن کان جدا آه
 فقط جنڪي سدا هُمنان بقا آه
 قدِير ۽ واجب ۽ باقي ٿيو حق
 ٿيو ممڪن ۽ مُحَدِّث نِست مطلق
 سوا حق جي ٻيو ڪي ناهي موجود

۱۔ قدِير اهو آهي جنهن کان اڳي ٻيو ڪي نه ڪين هجي
 جنهن کان اڳي ڪي هجي ۽ هو پوءِ پيدا ٿئي اهو آهي مُحَدِّث۔
 جڏهن قدِير يعني حق يا وحدت مُحَدِّث يعني عالم يا ڪثرت جدا
 يا هر ڪن جڳيا تڏهن حقيقت ڪري مُحَدِّث رڳو قدِير جي
 تجلي جو مظهر آهي. ٻئي هڪڙي آهي تميز يا تفاوت ڪونه ٿيو
 ۲۔ قدِير يا وجود مطلق يا واجب الوجود جو هميشه باقي آهي سر
 مُحَدِّثات ۽ ممڪنات جي صورت ۾ ظاهر ٿو ٿئي، جو عدم يا فاني
 آهي رڳو هنجي ڪري بقا ۽ هستي اٿس.

قصو سڀ مَآسَوِي اللّٰه جو ٿيو بيسود
عدم هو ڪڙو، ڪَستِي وانگي اصلا

هي ڪثرت ٿي سڀني نسبت کان پيدا
وجود آهي اصل سڀ شئي جو واحد
۽ وحدانيت آهي حق جي شاهد

سوال تبصرو

حقيقي ڇا هي معنيٰ، عشق جو حال
اڪيون، منهن، چپ ۽ زلف ۽ خط ۽ خال؟

جواب

هي سڀڪا شئي جا عالم هر عيان آه
سا حق جو عڪس پار وٺن هن جهان آه
هي جنم ٿيو خال ۽ خط جي مثال آه

۱- يعني جنم وجود اصلا واحد آهي تنهن عدم به واحد آهي.
انهي هر ڪثرت ۽ تعداد اصل ڪونه هو، امور ڳو نسبت يا ذات
جي تعيّنات جي ڪري ٿيو آهي. ۲- يعني عشق حقيقي
ڇاڪي جون ۽ مجازي ڇاڪي ۽ ظاهري مجازي عشق جا اشارا
۽ عبادت جي حقيقي معنيٰ ڪهڙي آهي. ۳- حق جنم تر سچ
آهي ۽ عالم انهنجي نور جو عڪس آهي يعني الٰهي ذات صفا ۽
اسما جو- جي هن جهان جا آسمان هن جهان جا- خط آهي محبوب
جي کاڌي جي رنج ۽ خال آهي تر- آهي ۽ ٻيون شيون سڀ
ظاهري خوبصورتيءَ جون نشانين آهن.

تجلی ڪڏهن جمال ۽ ڪڏهن جلال آءِ
 صفاتون حق جون آهن لطف ۽ قَبر
 ڌڻن محبوب مڻين مان ٿيند ۽ زهر
 مجازي ۽ حقيقي لفظ معنيٰ
 مطابق ٿيا اچي دنيا ۽ عقيلي
 نه سمجهين جيسين تون تنجي حقيقت
 انهن گفتن جي توکي ٺاهي رخصت
 فنا ۽ سُکر جيسين ٿيو نه ظاهر
 نه ٿي تقليد سان تون پاڻ ڪافر
 شريعت پوءِ طريقت پوءِ حقيقت

۱- محبوبن ۾ هميشه اهي ۾ صفتون رهنديون آهن مهرباني ۾، ۽ ظلم
 ۾ ۽ منان ۾ ڪٽاڻ ۾. ۲- لفظ مجازي يا ظاهري شيءِ آهي ۽ معنوي
 حقيقي يا طبعي شيءِ آهي. اها ساڳي مشابهت دنيا ۽ عقيلي جي آهي.
 ۳- يعني جيسين سالڪ جو عقل قائم آهي يا جيسين حقيقت جو
 ڪشف نه ٿيو اٿس تيسين ظاهري شريعت تي قائم رهي ۽ ظاهري
 لفظن ۽ عبارتن تي هلي، شروع جي مخالف معنائون نه ڪڍي نه ته
 ڪافر ٿيندو. اهڙي معنوي ڪڍڻ جي تڏهن اجازت آهي جڏهن
 بيخود يا سُکر جي حالت ۾ دهجي ۽ فدا في الله ٿئي يا انهن جي
 خيال ۾ محو دهجي ۽ ٻيو ڪو به سماو ڪو نه هئيس. ۴- بزرگن
 جو قول آهي ته طريقت شريعت جو مٿو آهي ۽ حقيقت وري طريقت
 جو مٿو آهي. شريعت کان سواءِ طريقت وسوسو آهي ۽ طريقت کان
 سواءِ حقيقت زندگي ۽ ڪفر آهي.

سوا انجي ٿوَن ڪُٽندِين جڳ جي لعنت
 ٻُڌَ ج ٿوَن حايط الفاظ ۽ معاني
 منجهان تشبيه سکر تنز به جاني
 ٿي اکر محبوب جي بيمار ۽ مست
 ۽ چپ ڳاڙد اُٺيڃا نِست منجهر قست
 ٿيا عاشق اکين کان مست مخمور
 چپن کان ٿيا اُٺيڃا رُوح مستور
 اکين کان ٿيون دليون غم هر گرفتار
 چپن کان ٿي شفا ٿينڪي، جي بيمار
 اڪيون ليکين پٺ ٿيون ڪين عالم
 مگر لب تنهنجا ڪن ٿا لطف دردم
 اکين کان رت عشاقن جو ٿيو منجهر جوش
 چپن کان جان تنجي آدي مددوش
 اڪيون غمزن سان ٿيون دلريون لٽي نين

۱۔ هڪڙي رستي سان ادي لفظ ۽ معنائون تشبيه ٿيون ڏيکارين
 ۽ ٻئي رستي سان حق انهن تشبيهون کان پاڪ آهي۔ حقيقت
 ڪري تشبيه بتدريج ٻئي امر اعتباري آهن۔ تعاليٰ الله عن
 الاشياء والاعداد والامثال والانداد۔ ۲۔ يعني عزت جي
 حجاب هر اڪل ۽ خود نمائي ۽ ٻين نقصان وارن صفتن کان آزاد۔

چُمين سان چپ سدا ڦٽڙا چٽائين
 حقيقت زلف جي دور ۽ دراز آه
 ڪيو ڇا ذڪر، جو سڀ رمز راز آه
 وڏا زنجير عشاقن کي محبوب
 ٿيا جي قيد ڪثرت جهر مجذوب
 سئون ٿيو قد، ڏنگا ٿيا زلف اُنجا
 تعين هر ٿيو ضد آهي ٻر جا
 چنڊي جي زلف پنهنجا منهنجو دلهر
 نه عالم هر رهي ڪو ڪڙو ڪافر
 ۽ جي دائر ڪري او تنکي سا ڪن
 ته جڳ ۾ پڻ رهي ڪڙو نه مومن

۱- يعني مڃڻون ۽ ديوانا. ۲- يعني اصل محبوب جو
 قد سئون آهي ليڪن انهي کي گھنڊيدار ۽ ڏنگن وارن ڍڪي ڇڏيو
 آهي يا ظاهر ۾ اصل وارا ذاتي اسماء ۽ صفات سئون ۽ وحدت وارا
 آهن تنکي تعين ۽ ضد زلفن جي گھٽائي ۽ ڪارنهن ۽ ڊگھائي جي
 ڪثرت ڍڪي ڇڏيو آهي. ۳- جلالي ۽ جمالي تعينات جو
 پردو پاسي ڪري تر تعين ۾ اڪل ماڻهو سڀ ظاهر ٿي پون ۽ سڀ
 توحيد جا قائل ٿين، ڪڙو نه مشرڪ يا ڪافر يا منڪر ڪو نه
 رهي. ۴- ۽ جي تعينات جي ڪارانهه هميشه رهيا ڏئي تر ڪثرت
 جو حجاب وحدت تان دور نه ڪاهي ۽ ڪڙو شخص نه توحيد جو
 قائل يا مومن پيدا نه ٿئي.

مگر زلفنکي اُنڃي ٺاهي آرام
 ڪڏهن ٿا صبح آڏين ۽ ڪڏهن شام
 رُخ ۽ زلفن مان ڪيئي روز شب ٿيا
 مخالف رنگ ڪثرت جا عجب ٿيا
 آهي رُخ مٺا ۽ لُطفِ اِلَهي
 ۽ خطا آهي خدا جي هيڪڙائي
 آهي خطا سڙو رو ڄاڻي ۽ ذاتي
 ٿو سڏجي چشمن آبِ حياتي
 ڇوڪري اُنکي سدا زلفن جي ٽللمات
 خضر گولي لهي ڪثرت ۾ هڪ ذات
 سندس رُخسار ٿيا سمعِ آلمثاني

۱- صبح يا ڏينهن آهي نور وحدت جو ۽ شام يا رات آهي
 ڪثرت ۽ تغير ۽ تبديل ۽ تعين . ۲- عالم ارواح جو اشارو قرآن
 جي آيت آهي تر ان الدار الآخرة لهي الاحيوان . ۳- جيئن ظلمات
 ۾ آهيات جو جهڙو اڪل آهي تيئن ڪثرت ۾ وحدت لڪل آهي
 ۽ تيئن زلفن ۾ منهن جو خط يا ڳان جي ساوڪ لڪل آهي . ۴- قرآن
 جي پهرين سورة فالحم ، جنهن مان ساري قرآن جو مضمون مختصر
 طرح انهن ستن آيتن ۾ اچي وڃي ٿو . ۵- ست ذاتي صفتون جي
 آهن انهن ڏي به اشارو آهي يعني حيات ، علم ، قدرت ، ارادت ،
 سمع ۽ بصر ۽ نڪلام .

لپي هر حرف ۾ بهر معاني
 ٿيا سڀ حرف، اُن رخسار جا وار
 لڪل هيٺان اُٿيڃي علم اسرار
 ۽ رخ تي خال جو ڏسجي جو نقطو
 سو مرڪز آهي ذاتي دائري جو
 ڏسڻ ۾ گرڇر آهي ڀيڄ درهيم
 وڪوڙي هر دَوِ جڳ کي ڀيڄ در ڀيڄ
 دُويٽ جو آهي سو غيٻُ مخني
 منجني موکي ٿئي دل رت ۾ ٿئي
 اچي وحدت ۾ ڪڏهين ڪين ڪثرت

۱- هر تجلي هيٺ هزارين بهر علم ۽ معرفت جا لڪل آهن ۽
 اوليا انهي بهر جا ٿو ٻا آهن. ۲- خال يا ترمين مراد آهي وحدت
 حقيقي جي، جو ڪثرت جي دائري جو مرڪز آهي. ۽ جو ڏسڻ ۾
 تمام ننڍو آهي ليڪن ساري موجودات انهي ۾ سمايل آهي جيئن
 ٻج ۾ وڏو درخت. ۳- محبوب جي خال مان مراد آهي هويت
 جي عيب يا اطلاق جي مرتبي جي، جنهنجي ذاتي وحدت جي
 اسرار سمجهڻ جي دل کي طاقت ناهي ۽ جنهنڪري هو حيران
 ۽ پريشان رهي ٿي ۽ خون ٿيڻ کان سواءِ ٻيو چارو ڪونه اٿس.
 ۴- يعني وحدت حقيقي ۾ دوئيءَ جي اصل جاءِ ڪانهي. ۱
 نقطا آهن هڪڙو خال جو هوندو، انهنمان هڪڙو ضرور اصل
 هوندو ۽ ٻيو انهي جو فقط عڪس هوندو، پر اصل ۾ انهي جڳهه ڪڏهن
 رهي نه سگهندا.

۱. ۾ ٺٺا ڪيئن ٺهن منجه ڌڪڙي وحدت
 اسانجي دل، ۽ خال اُنجو، ۾ ٺٺا
 هي هنجو عڪس ٿيو، هو هنجو ٿيو يا
 دل اُنجي منهن ۾، يا هو آهي منجه دل
 آهي هڪ راز ۽ ٻي، سمجھڻ ٿيو مُشڪل
 جي ايئن آهي ته ڇو ٿيو دل جو هي حال
 ڪڏهن خوش آهي ڪڏهن غم ۾ پامال
 ڪڏهن مسجد ٿئي، ڪڏهن ڪنشت آه
 ڪڏهن دوزخ ٿئي، ڪڏهن بهشت آه

سوال چوڏهون

شراب ۽ شمع شائد ۽ خرابات
 انهنجا ڪپڙا مطلب ۽ اشارات؟

۱۔ محبوب جي منهن ۾ جو خال ڏسجي ٿو سو شايد عاشق جي
 دل جو نقطو آهي منهن اصل ذات آهي. ۽ دل جا خال وانگي آهي، سا
 انهيءَ عڪس آهي۔ يا ته وري اُنجو منهن جنهن ۾ اُحديت جمع
 ٿيل آهي سا عاشق جي دل ۾ نقطي وانگي رهي ٿي۔ اهو ڳجهو
 سمجھڻ مشڪل آهي. ۲۔ ڪنشت آهي مڙهي ترسائن جي ۽
 موسي جو مقام آهي ۽ مسجد محمدي مرتبو آهي۔ بهشت صفات
 روحاني ۽ وحدت آهي ۽ دوزخ صفات نساني ۽ ڪثرت.

جواب

شراب آهي، ڪري جو ذوق پيدا
 شمع جي معرفت جو نور معنيٰ
 شراب آهي زجاج، شمع مصباح
 ۽ شاهد آهي روشن نور ارواح
 تون پي مي بيخودي جي حق جي صدقي
 قَطر و اَنڪان قَلزمِ دائِمين پيچي
 ٿئي پطِ عقل ڪل مدحوش حيران
 اَنبيڪان نفس ڪل ٿئي زير فرمان
 سڄو عالم آهي ميخانو اُڏجو

۱- شراب جي معنيٰ آهي ذوق، جو محبوب جي جلوي ڏسڻ
 کان سالڪ جي دل ۾ پيدا ٿئي ۽ انهي کي مست ڪري ۽ شمع
 جي معنيٰ آهي معرفت جو نور جو عارف جي دل ۾ ظاهر ٿئي ۽ شاهد
 يا محبوب آهي حق. ۲- زجاج جي معنيٰ شيشو يا شمعدان ۽
 مصباح آهي ڏيو يا شمع - هتي شراب، جو شمعدان وانگي جيل آهي
 سو آهي ظاهري صورتون يا تعينات ۽ شمع يا ڏيو نور جي تجلي آهي
 جا شيشي يا شمعدان ۾ يا تعينات ۾ ٿي ڏسجي - پورين کي تجلي
 افلاي يا تائيس ۽ اُهي کي تجلي نوري چوندا آهن. ۳- يعني
 شراب فنا جو، جو تجلي ذاتي سان هميشه لاڳو آهي سو بي تر مجازي
 هستي وچائي وحي حقيقت مطلق يا حق سان واصل ٿين - ۴- عقل
 ڪل يعني مخلوقات ۽ نفس ڪل انهيءَ ارادي جي هٿيان آهن يا
 انهيءَ تابع آهن هتي مست آهن.

ذرو ذرو آهي پيمانو اُنڄو
 عقل مست ۽ ملائڪ مست جان مست
 هوا مست ۽ زمين مست آسمان مست
 سڄو عالم ٿيو سرگشتو دائر
 ٿيو پنهنجي نسل کان برگشتو دائر
 اُنهيءَ کان ٿيو هڪڙو عاقل
 ٻيو ٿيو رنگ صاف اُنهي کان فاضل
 ٿيو آڌڪ ڀيٽ مان هڪڙو صادق
 ٻيو هڪڙو صراحي مان ٿيو عاشق
 ٽيون اهڙو جو پي ويو سڀي ڊڪوار
 مت ۽ ميخانو ۽ ساقِي ۽ ميخوار
 آيا پل وات اُنڄو ٿيو ڪشادو
 عجب هي رند، دريا دل ۽ سادو
 سڄي هستي اندر ڪيائين نگوڻسار
 ٿيو فارغ ڪنا اقرار انڪار

۱- هڪڙو عقل جي مديت تي هلڻ لڳو ۽ ٻيو حق جي راه نقلي
 دليلن ۽ تقليد تي هلڻ لڳو. ۲- تجلي ذاتي جي شراب مان مست
 ٿيو. ۳- هل من مزيد، يعني اڃا به ڪي هجي تر آڻ. ۴- يعني
 گهي ويو يا بي ويو.

چڙي سڀ زهد خشڪ ۽ خود نمائي
 وڃي پير مغان جو ٿيو فداي
 خراباتي ٿيل، ٿي خود رها ٿي
 خودي ڪفر آه، گرچ پارسائي
 آهي وحدت وجودي پڻ خرابات
 جو التوحيد اسقاط الاضافات
 خرابات آهي عالم بي مثالي
 خراباتي رهن نت لا ابالي
 خرابات آهي منزل آسماني
 خرابات آستانو لامڪاني
 خرابات آهي بي حد ۽ نهايت
 نه ڪو آغاز اُنجو ۽ نه غايت
 خراباتي ٿيو بي پا ۽ بي سر
 نه مومن ڄاڻجي اُو ۽ نه ڪافر

-
- ۱- خرابات آهي شرايع خانو ۽ خراباتي اهو جيڪو اتي گذاري.
 ۲- خرابات جي معنيٰ آهي وحدت وجودي، ۽ توحيد جو مطلب
 آهي حق کان سواءِ غير سان وجود جي صورت لاڳو نه ڪرڻ.
 ۳- وحدت جو مقام جو مثالي ۽ خيالي صورت کان پاڪ آهي -
 لاابالي جي معنيٰ بي پروا ۽ بي ڊور.

ٿي بيخود، خير ۽ شر ترڪ ڪيئين ٿا
 ڇڏي ٿين سڀ جام عزت ننگ ۽ نام
 مٽو ۽ عصا، تسبيح سڀ ڪجهه
 ڏئي ورتين شراب، اي سمجهي ڪو ڳجهه
 سماع جي وجد ۾ اچي ڇڏي ٿين دل
 مجرد ٿيو ڇڏي سڀ خلق ۽ خلق
 رڪي صحبت ۾ پنهنجي رند ميخوار
 ٿيو پيري مريدي کان او بيزار

سوال پند رهون

ٻٽ ۽ زنار ترسائي آڏن ڇا؟
 سڀئي ڪفر آه، يا شيءِ آڏي پي ڪا؟

۱- ٿام يعني تمام يا سڀ. ۲- هي مقام استغراق جو آڏي ۽
 نيستي جي شراب کان مست ٿيڻ جو. ۳- ٻٽ يعني ٻٽ يا مورت يا
 محبوب ۽ زنار يعني جڙيو جو ترسا يا آتش پرست ٻڌندا آهن ۽
 ترسائي يعني ترسائن جو مذھب يا طريقو.

جواب

ٻُٺ آهي عشق جو مَظہَر ۽ وحدت
 ٻُٺ ۾ زَنار آهي عقد خدمت
 تيمو ڪُٺو ۽ دين قائم ساط هستي
 تڏهن توحيد ٿي نِج ٻُٺ پرستي
 شيعون آهن سڀئي هستي جا مَظہَر
 آهي ٻُٺ ۾ اُنهن مان هڪڙو آخر
 تڏهن ويچار ڪر اي مردِ عاقل
 تر هستي جي ڪري ٻُٺ ٺاهي باطل
 خدا تعاليٰ آهي خالق اُنهي جو
 چڱي جيڪي بنايو سو چڱو ٿيو
 وجود آهي جتي، اُت محض خير آهي

۱- جيڪا به شيءِ عشق جي مَظہَر آهي يا جنهن مان حق معلوم
 ٿي سگهي ٿو، يعني سڀ موجودات جا ذرا ٻُٺ آهن ۽ زَنار ٻُٺن جي
 معنيٰ آهي محبوب جي بندگي يا فرمانبرداري جي ڪم ٻُٺا-
 انهي معنيٰ سان جڏهن سڀڪا شيءِ حق جو مَظہَر آهي تڏهن ٻُٺ
 پرست يا ڪافر به حق جا پوڄيندڙ ڄڻبا- قرآن ۾ آهي تر و قصدي
 رَبُّكَ اَنْ لَا تَعْبُدَ اِلَّا اِيَّاهُ . ۲- قرآن ۾ آهي تر يَتَشْكُرُونَ فِي خَلْقِ
 السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ . ۳- حڪيم ۽ عالمن جو قول آهي تر وجود
 خير محض آهي ۽ وجود ۾ جيڪو شر ظاهر ٿئي سو عدم کان آهي .

۱. جي شَر ٿيو اُنهر، فاعِل اُنچو غير آه
 جي ڄاڻن مسلمان اِي بُت جي هستي
 تر ڪن هو دين پنهنجو بت پرستي
 ۲. جي مُشرڪُ بت منجهان آگاه ٿئي ها
 تر ڪيئن اُو دين ۾ گمراه ٿئي ها
 ڏٺي اُن بت ۾ فقط خلق ظاهر
 انهيڪار ط ٿيو منجهه شرع ڪافر
 جي ڏسندين تون نه اُنهر حق پنهنان
 نه سڏين شرع ۾ تون پط مسلمان
 حقيقي ڪفر ٿيو جنهنڪي پديدار
 مجازي دين کان سو ٿيندو بيزار

۱۔ بت هستي مطلق جو ظهور آهي تنهنڪري حقيقت ڪري
 حق آهي. بت تنهنڪري بت پرستي حق پرستي ٿي. ۲۔ مشرڪ
 يا بت پرست ۾ جي اها سمجهه رکي بت پرستي ڪري تر ڪافر
 نه ٿئي خدا پرست يا موحد ڄاڻجي. پر بت کي ظاهري بت يا مخلوق
 يا بت جي جڙيل شي ڄاڻي انهي جي بوجا ڪري ٿو تڏهن ڪافر
 سڏجي ٿو. يعني ظاهري صورت ڏسڻ ٺاهڻ جي باطني حقيقت تي
 نظر ڪرڻ گهرجي. هڪڙو ٿيو مجازي دين ۴ ۽ ٻيو ٿيو حقيقي ڪفر۔
 جيڪي ظاهري ڪفر آهي سو حقيقت ڪري تين اسلام آهي.

آهي ڪَربُت اندر ڪَجان پڻيان
 آهي نِت ڪُفر ۾ ايمان پڻيان
 آهي نِت ڪُفر منجهه تسبيح حق جي
 وَان مَن شَيءُ شاهد آهي اُن تي
 تون هڪڙو ڇو ۽ هڪڙو ڏس ۽ هڪ ڄاڻ
 اهو ايمان جو ٿيو اصل اُهو ڄاڻ
 برابر خلقي سڀ ٿي حسبِ قرآن
 اتي پڙه مَآثِرِي فِي خَلْقِ رَحْمَان
 آهي زَنار ٻانهپ دَسْت بَندي
 خدا ئي حڪم ٿيو اُو فَواعِيدي
 انهي ڪم لاءِ آخر توکي خَلْقِيُون

۱- يعني سڃاڻڻن تعين يا ظاهري صورت ۾ حقيقي روح يا
 معنيٰ لڪل آهي ۽ هر هڪ ڪفر هيٺ ايمان لڪل آهي - سڀ
 ڪنهن جلال هيٺ جمال لڪل آهي . ۲- قرآن ۾ آهي ته انهن
 شي الائي سمجھ ۽ حمده ، يعني اها شي ئي ڪانهي جا خدا جي
 تسبيح ۽ تحميد ۾ مشغول نه آهي . ۳ مآثري في خلق الرحمان هن
 تذاوت ، يعني خدا جي خلقت ۾ ڪو به تناوت ڪونهي - ذاتي
 فيض ۾ سڀ مخلوقات هڪجهڙي پائيواري آهي . ۴- آيت
 آهي ته اوفو بعددي اوف بعدد ڪم يعني اوهين منهنجي عهد تي وفا
 ڪريو يا عبوديت جو حق ڀڃا آڻيو ته آ؟ اوهانجي عهد تي
 وفا ڪريان .

اَمانتُ خاص پڻ توکي ئي سو ٺيڻتون
 آهي پي علم ۽ ماءُ آهي اعمال^۲
 نسيجو تڏهين پٽ ڄاڻي ٿو احوال
 عبادت علم ٺاهي ٿي ڪرامات
 ڪرامات آهي مڪر ۽ ڪبر طامات
 ڪري ابليس ملعون پڻ ڪرامت
 هزارين ٿو ڪري او خرق عادت
 ڪرامات آهي اصلي خود نمائي
 ڪري فرعون چٽ دعوا خدائي
 جنهن جي حق سان آشنائي
 ٿئي هرگز نه اُنکان خود نمائي

۱- انهي امانت بابت مٿي به اشارو آيو آهي . ۲- علم آهي پي وانگي ۽ علم آهي ماءُ وانگي . انهن مان نتيجو نڪري ٿو حال يا احوال يا ڪشف ۽ ڪرامات . ۳- عبادت ۽ علم انهيلاءِ ٺاهن ته ماڻهو ڪرامت حاصل ڪري . انساني مرتبي جو ڪمال آهي فناءِ نيستي ۾ . ڪرامت رڳو مڪر ۽ هٿ ۽ خود نمائي ۽ خود پسندي آهي . فقر ۽ سلوڪ جي لاءِ ڪرامت جو ضرور ٿي ڪونهي . انهي ڪري سالڪ مغرور ٿو ٿئي ۽ حق جي بي ادبي ٿي ٿئي . ۴- ائين ته شيطان به عادت جي برخلاف ڪرامتن جهڙا ڪم ڪري ٿو ۽ انسان کي هزارين طرح گمراه ڪري ٿو . انهي طرح سالڪ به شيطان ٿي سگهي ٿو يا فرعون وانگي خدا ئي جي دعويٰ ڪري سگهي ٿو .

انهي ٿي ستن رکين منجه خلق ٿو ٿون
 ۴ ويهن عام سان منجه ڌاق ٿو ٿون
 ۲ ڪندين جي ايئن تر ٿيندين مسخ ۽ فسح
 بتر اُنکان ٿون ٿيندين نسح ۽ رسح
 ادا نا اهل جي صحبت کان ٿي ڏور
 عبادت چاڊين، ٿي عادت کان مهجور
 نه گذجن مور عادت ۽ عبادت

۱- فقير اٿي ڳوڏ ڙي ڍڪي ڪرامتون ڪرڻا ڳو خلق ڏيئي آهي،
 انهي لاءِ تر ماڻهو چون ته هي ڪو وڏو ڪرامت ۽ ڪشف وارو درويش يا
 اوليائو آهي. اهو به هٿ ۽ وڏائي ۽ هڪر ۽ رڀا ۽ خود نهاڻي آهي.
 تنهن ڪري عام خلق جي صحبت ۽ نزديڪي کان پري لڄ تر ڪري نه
 پوين. ۲- تڏاڻي جا چار قسم آهن نسح جي معنيٰ آهي روح هڪڙي
 انسان جي بدن مان نڪري پئي انسان جي بدن ۾ وڃي، مسخ
 آهي انسان جو روح سندس بدن مان نڪري پئي مناسب جانور
 جي بدن ۾ وڃي، رسح آهي انساني روح جو معدني يا نباتي
 صورت ۾ وڃي يا رسوخ ڪرڻ ۽ فسح جو مطلب آهي ته روح
 جمادي نباتي حيواني ۽ انساني دورو پورو ڪري وري ٻيو اهڙو
 ساڳيو دورو شروع ڪري ٿو. ۳- عادت آهي رسمي هلت جا
 خيال ۽ دلي ڪشف کان سواءِ ڪل دانگي پئي ڪاڃي. انهي
 طرح جي عبادت رڳو نالي جي آهي. عبادت اُها جا عادت يا
 رسمي نه ڪاڃي پر فڪر ۽ خيال ۽ دل جي شوق ۽ حاضري کان
 ڪاڃي.

عبادت جي ڪرين ڪر ٿرڪ عادت
آهي معنيٰ ٿر ترسائيءَ جي تجرید

خلاصي آهي اُو کان قيدِ تقليد
اها ئي اصل رُوح الله جي ڪار

جو رُوح القدس کون ڇٽ ٿيو پديدار

آهي تو به به اُن الله جي جان

جا رُوح القدس جو پٽ آهي نيشان
خلاصي پائين جي، کان نفس ناسوت

۱- داخلي وري ترسائيءَ جي سمجهاڻي ٿو ڏئي ته ادا تقليد يا رسم ۽ عادت ۽ دنيا جي علائقن کان آزاد ٿيڻ آهي، خواه دينوي خواه طبعي، يعني تجرید ۽ تيزيد يا مجرد ۽ فرد رهڻ، جئن حضرت عيسيٰ ڪيو جو ترسائن جو نبي آهي، جو روح الله آهي ۽ جو روح القدس کان دنيا ۾ پيدا ٿيو ۽ جو مٿن کي جياريندو هو ۽ اڌن ۽ ڪوڙهن کي جڳو ڀلو ڪندو هو. ۲- آيت و نفخمت فيہ من روجي جي حڪم موجب تو به به الله جو روح آهي ۽ تون به عيسيٰ عليه السلام جهڙو ٿي سگهين ٿو. روح القدس يا جبرئيل علم جي مثالي صورت آهي. ۳- ناسوت آهن بشریت يا انسانیت ۽ لادوت آهي حقيقت وحدت جي. نفس ناسوتي جو واسطو حيواني روح سان آهي يعني صفات نفساني ۽ طبعي سان. جي انهي نفس کان نون آزاد ٿيڻ ته لادوت يا حي لايموت جي مرتبي کي پهتين.

کيڙين تون منجهر جناب قدس لاهوت
 مجرد کي شرف ٿيو پل ملڪ تي
 چڙهي عيسيٰ جان اوچو ٿين فلڪ تي
 پئي ٿو ٻار جيسين کير ۽ قند
 رهي ٿو ماءُ وٽ پينگهي هر او بند
 ٿئي بالغ جڏهن، سنهري سفر تي
 گهمي پئي ساڻ گڏ ٻر ۽ بحر تي
 عناصر ماءُ پنهنجي اُم سڦلي
 ۽ پي اٽلاڪ ٿيا آبائي علوي
 چيو اٿا، آسري وقت عيسيٰ
 تر آءُ پي ڏي وڃان ٿو سڙي بالا
 ادا ٿون پل اُٿي حل پنهنجي پي ڏي

۱- هي مثال ٿو ڏجي ته ڪن نفس ناطق انسانن اعلاي مرتبي
 کي درجي ۾ درجي رسي سگهي ٿو. کير پياڪ ٻار جڙ ته نفس
 ناستي ۾ بند آهي، جڏهن انهي کان آزاد ٿئي ٿو تڏهن ولائي جو ملڪ
 ڏسي ٿو ۽ معنوي سفر ڪري ٿو. ۲- جئن عنصرن کي اُلهات
 سڦلي چوندا آهن ۽ آسمانن يا سيارن کي آلهو علوي چوندا آهن. انهي
 جوڙي مان انسان پيدا ٿيو. ۳- نقل ۾ آهي ته حضرت عيسيٰ
 چيو ته اتي ڏاڪٽر ايليڪم السماوي يعني دنياڻي تعلقا ڇڏي، ياهو
 جي جهولي ڇڏي، هي ڏي، يا عالم علوي ڏي ٿو وڃان.

ويا همراهِ نڪري سڀ سفر تي
 گهرين حاصلِ ڪرڻ جي مَرْتَبو اي
 تر ٿارڪو دوست هن دنيا جو تون ٿئي
 تعلق سڀ تون ڇڏي اُنجا و ساري
 حسبِ توڙي نسب ڪر سڀ ڪناري
 نسب کي ڇڏي، مناسب جي طلب ڪر
 وٺي حق ترڪ تون سڀڪو نسب ڪر
 نسب ٿيا هن سڀي شھوت مان پيدا
 سڏين ڏکڙي کي آمان ٻئي کي بابا
 چوڻ ناقصِ ضعیف کي تون خواهر
 ۽ حاسد پنهنجي کي ڪوٺين برادر
 سڏين تون پنهنجي دشمن کي تو فرزند
 جي سمجهين خوش، سي بيگنا منجه ٿند

۱- آيت آهي تر واذنح في الامور فلا انساب بينهم، يعني قيامت
 آئي نسبتون سڀ گرم ٿي وينديون، سڀ وسري وينديون - سڀڪو
 نفسي نفسي ڪندو. ۲- انساني شھوت ماو ٻئي جي وجهر اچڻ
 ڪري اولاد پيدا ٿو ٿئي - اولاد توڙي ٻيا قريب سڀ مطلق
 آهن ۽ تنهنجا دشمن - تنهنجو مال تڪيو ويندو آهن ۽ وارث ٿين
 لا ۽ خواهشمند آهن.

ٻڌائڻ کير آهن خال ۽ عمر
 خال کان ڏي نه خالي، هو نه کان غم
 اهي دنيا سان شامل، ترڪ سڀ ڪر
 ڇڏائي پاڻ، حق جي هار تون ڀر
 ادب بيشڪ رکڻ تون ماڻه پي جو
 وٺي مڙ حق شرعي توکان سڀڪو
 سڀئي حق شرع جا بيشڪ بجا ڪر
 مگر حق پنهنجو فرضي ڀڄ ادا ڪر
 حنيفي ٿي ڇڏي قيد مذاهب
 مڙهي ۾ دين جي ره تون ٿي راهب
 نظر ۾ تنهنجي جيسين ٿو رهي غير
 اهي مسجد ۾ تنهنجي لاءِ ڏک ڏير

-
- ۱- يعني ماما ۽ چاچا به ساڳي طرح، طلبي ۽ بد خواه آهن.
 ۲- ذاتي فرض يا مقصد آهي قرب الهی، اڏو نه و سارج باقي شرعي
 حق هي ماڻه عزيرن خویشن جا پلي بجا آڻا. ۳- حضرت ابراهيم
 وانگي حنيفي يا مک، هارو ٿي ۽ ڏکڙي خدا ڏي منهن ڪر ۽
 مذهبن جي قيد کان آزاد ٿي ۽ مسلم ۽ مستقيم ٿي. راهب نصارن
 جو عاهد آهي جو خالق کان ڀڄي گوشه نشين ٿئي ٿو ۽ دير يا مڙهي
 ويهي ٿو.

بُت ۽ زَنار، تر سائي ۽ ناقوس
 اشارا سڀ ٿيا ڏينهن تر ڪ ناموس
 جي پائڻين ٿين خدا جو بندو خاص
 تر پيدا پاڻ ۾ ڪر صدق اخلاص
 آندو ۾ نفس آهي تڏهنجو ڪافر
 ڪبو ڇا دين ۽ اسلام خارج
 نٿي سڀ ڪو ڪري ڪر تازو ايمان
 مسلمان ٿي، مسلمان ٿي، مسلمان
 ڪڏهن ايمان پيدا ڪفر مان نٿي
 نه اهڙي ڪفر کي پڻ ڪفر چئجي
 يا ناموس عزت کان ٿي بيزار
 ڇڏي خرقو خودي جو ٻڌئون زَنار
 اسانجي پير جان ٿي ڪفر ۾ فرد
 ٿي تابع مرد جو، جي آئين تون مرد

۱۔ ناقوس وڌو گھنڊ آهي جو ديولن ۾ وڄائيندا آهن. ۲۔ يعني
 پير مغان يا مرشد ڪامل، جو ڪفر حقيقي ۾ لازاني آهي. ڪفر يعني
 وحدت ۾ ڪثرت۔ مٿي ڪفر حقيقي جي معني سمجهائي
 وئي آهي.

مَجَر دَ ٿِي ڪَنا اِقرار اِنڪار
 ۽ تَر سَا زادي ڪِي ڇَل ڏِي تون يڪبار
 بَتَن ۾ حق سَدا آهي او طاقِي
 ڪڏهن مُغَبَّو ٿَٿِي ۽ ڪڏهن ساقِي
 عَجَب مُغَبَّو مُطَرَب ڳائُو آه
 وڃِي زاهد جِي دل ۾ عشق جِي باه
 عَجَب ساقِي، جو سَوَ وِرهيجا پوڙها
 ڪري بيروش ۽ گنگا ۽ ڀوڙا
 وڃِي جِي مَد رسي مَسجد ۾ ڪاهِي
 فقيرن عابدين جِي لاکَ لاهِي
 پياري مِي ڪري سڀني کي مَحْمُود
 وِ سائي مَسجد ۽ ميخاني ۾ نور
 ڪري ڏکڙي کي مومن ٻڌي ڪافر

۱۔ ترسازاده يا مذهب ۾ مرشد کي شامل ٿو چوي۔ هوسپڪنهن
 مريد جي حال ۽ سمجهه آهر هلايت ڪري ٿو ۽ معرفت ۽ توحيد جو
 ست سڃاڻي ٿو۔ ڪڏهن ڪهڙي رستي سان ڪڏهن ڪهڙي
 رستي سان ڏکڙي کي ڏکڙي طرح ٻڌي کي اي طرح۔ ۽ سڀني
 کي عشق حقيقي جو شراب پياري مست ۽ محمود ڪري ٿو۔

اند ر هر ڪنهنجو سڀ ٺڪري ٿئي ٻاهر

گهڙي مونوت اهو پڻ آيو ناگاه

منڪي ڪيڙين خواب غفلت جي کان آگاه

سندس منهن کان ٿي خلوت منهنجي روشن

ڪيو تنهن نور روشن منهنجو تن من

ٿيا معلوم مونکي عيب پنهنجا

رياءَ مڪر، ڪوڙو زهد تقويٰ

ٻڌائين پال پڻ اِيءَ منهنجي حالت

ٻڌي سڀ اُنکان ٿي مونکي خجالت

ڏٺين مونکي جڏهن بيدار بي آرام

ڏڏهن مونکي ڏٺين جو دِوان پري جام

لڳي جنهن آب کان اُٺ مونهر آتش

پيڻ سان سرڪي هڪ آڻ ٿي ويس غش

نشي کان تنهنجي آڻ لپٽيس مٿي خاک

ٿيس مٿي پي فنا وحدت سندي پاڪ

۱۔ يعني وحدت جو پاڪ شراب پي آ؟ فدايا به خود ٿي ويس

يعني نيست ناهو ٿي ويس.

نه هاڻي نيسٽ آهيان آڻ ڏکي هسٽ
 نه هُشار آهيان نه مخمور نه مست
 ڪڏهن نا خُوش رهائڻو ۽ ڪڏهن خُوش
 ڪڏهن حيران ۽ ڪڏهن هين مشوش^۲

خاتم

۱- اهو مقام محبوب بعد المڪو جو آهي جتي آهيان به ناهيان به -
 هڪڙي معنيٰ ڪري فاني آهيان يعني پنهنجي ذات يا طبيعت
 ڪري ۽ هي معنيٰ ڪري باقي آهيان يعني حق جي اصلي ذات
 ڪري. مخمور جي معنيٰ خمار وارو يا اڌ دوش اڌ بيهوش ۽ مست
 سڄو بيهوش ۽ بيهود ۽ فنا. ۲- تشویش آهي پریشانی.

ٿيو پورو هتي هي گلشن راز

جنهين ۾ عشق جو ٿيو سوز ۽ ساز
عجب گلشن، جنهين جو آهي هر گل

منجھون لايون ڪندڙ مانند بلبل
ٿيا نقل ۽ عقل جا انهن حقائق

صفا ٿيا انهن سڀ رها د قائق

ڪري جيڪو انهن تي دن سڻ وڃي
ٿئي تو حيد ۾ قابل ۽ هٿ

ڪري من ڪو مصنف انجي کي

دعا سان انجي منجو روح ٿئي

لکيو مولانا سعد الدين محمود

شبستر ۾ جو ٿيو مدفون مولود

ڪيو مون ترجمو سنڌي ۾ انجو

۱- يعني جنهن باغ جو سڀڪو گل وانگي ٻوليون پيو
ڪري ۽ اسرار ظاهر پيو ڪري سمجھائي، ۽ مڪاشف ۽ مشاده
جو رستو ڏيکاري. ۲- يعني تصوف ۽ توحيد جا مشڪل نقطا
۽ دقيقا ۽ حقيقتون سمجھائي ٿو.

لڳاير اُنهر پُرو رو ڪَڙو هفتو
 اصل جو ڏاڻو ٿيو ڇڏڻ گلدشن راز
 ڪيو مڙن ۾ ڇنڇو ڏالو ڪشف اعجاز
 جمادي هتي جي اڄ ٿا رب ٿي ٻي
 ٿيو سن تيرن سن سؤ ۽ ايڪٽيم هجري
 خدا يا فضل ڪر ۾ حال هر گاه
 قليچ آڻي سوالي ٿيندڙي در گاه
 ٿندي خوشنود ڪر ٿون
 عي عاقبت محمود ڪر ٿون

تمت بالخير

اڃا يعني جي گهليون معجزن وانگي ماڻهن کي سمجهه هر نراجن
 ۽ اڃا ٿي ۽ عاجز ڪن تن کي کولي سمجهائي ٿو. ۲- جمادي
 ثاني يا جمادي الاخر مهينو.

غلطانامون

صفحة	ست	غلط	صحيح
١٩	١٦	اني وجهت	اني وجهت وجهي للذي
٢٠	١٠	راني	فطر السموات والارض خديماً
٢٢	١٢	يعني	وما اذنا من المشركين
٢٥	١٦	فريد	رآني
٢٨	١٦	الحسي يسج	٢ - يعني
٣٣	١٦	بريتو	فويل
٣٨	١٣	تدجتنون	الاحمدي يسج
٦١	١٢	اشاعر	بمعني
٦٢	١٥	شيطان، كان	تدجور
٦٧	١٢	وانكي، آهي	اشاعره
٧٣	٢	چا آه	شيطان كان
٨٨	٥	مطيا آه؟	وانكي آهي
٧٨	١٧	القيامه	چا آه؟
٨٧	١٢	الآخرة	مطيا آه
٨٨	١٣	آهي . ؟	القيامة
٩٦	١٦	مشغول	الآخرة
١٠٠	١٦	عنصرن	آهي ؟
١٠٣	٥	آهي	مشغول
			عنصرن
			آهي

